

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Militärtjänstgöring, martyrskap eller McDonald 's

– Om hur studenter på Göteborgs universitet uppfattar att
socialtjänsten framställs på utbildningen.

SW2226, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits
Avancerad nivå
VT 2014

Författare: Erik Hultén
Handledare: Charlotte Melander

Abstract

Titel: Militärtjänstgöring, martyrskap eller McDonald 's
- Om hur studenter på Göteborgs universitet uppfattar att socialtjänsten framställs på utbildningen.

Författare: Erik Hultén

Handledare: Charlotte Melander

Sökord: Socialtjänst, Utbildning, Profession, Fält, Habitus, Kapital

Syftet med min uppsats var att undersöka vilka bilder socionomstudenter på termin 3 och 4 uppfattade att socionomutbildningen på Göteborgs universitet gav av Socialtjänsten. Jag har gjort en kvalitativ studie där jag haft 4 fokusgruppsintervjuer med studenter. Jag har undersökt hur studenterna uppfattar att bilden av socialtjänsten framställs, i relation till socialtjänsten som samhällsfunktion och socialtjänsten som framtida arbetsplats. Jag har analyserat mitt material med ett avstamp ur Bourdieus teorier om fält, habitus och kapital. Det framkom i min studie att socialtjänsten framställdes som en viktig samhällsinstitutt, men med oförmåga att fullfölja sitt uppdrag, på grund av inkompetens, stress och otillräckliga resurser. Det framkom även att socialtjänsten gav ett lågt symboliskt kapital i det sociala arbetets fält – i relation till behandlande yrken. Socialtjänsten sågs endast som en nyttig eller nödvändig erfarenhet i studenternas framtida karriärer. Slutligen presenteras tre olika strategier som studenterna anammat för att kunna relatera till socialtjänsten i sitt framtida yrkesliv. Dessa strategier benämns i min studie som militärtjänstgöring martyrskap och McDonalds. En gemensam nämnare för alla tre strategier var att ingen syftade till att ha en karriär på socialtjänsten – utan samtliga syftade till att komma vidare till behandlande yrken i sin karriär.

Abstract

Title: Military service, martyrdom or McDonald's

- About how students at Gothenburg university perceive that the social service is mediated on their education.

Supervisor: Charlotte Melander

Author: Erik Hultén

Key words: Social service, Education, Profession, Field, Habitus, Capital

The aim of my thesis was to study the images of the social service, that social worker students at Gothenburg university perceived that their education gave them. I made a qualitative study where i have made interviews with four focus groups. I have studied the images of the social service, in relation to the social service as a social institution and in relation to a future place of work. I have analyzed my material with Bourdieus theories about social fields, habitus and capital. The results of my study showed that the social service is an important social institution, but with a lack of ability to pursue its purpose, because of the lack of competence, lack of resources, and a stressful work environment. My study also shows that the social service has a low symbolic capital in the social workers field, in comparison with other professions. The social service was only a useful experience in order to get other jobs. Finally, my study shows that the students created strategys to relate to the social service in their future work life. I found three strategys that i termed martyrdom, Military service and McDonalds. A common denominator of all the three strategys was that everyone aimed to not having a carrer in the social service.

Förord

Jag vill här passa på att ge ett stort tack till alla socionomstudenter som ställt upp i mina fokusgrupper – utan er hade denna studie inte gått att genomföra. Jag vill även rikta ett varmt tack till min handledare Charlotte Melander. Du har stöttat mig med uppmuntran, klokhet och tålamod genom hela mitt arbete. Tack också för alla långa givande diskussioner som gjort att handledningstillfällena ibland blivit längre än vad vi tänkt oss!

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	6
2. Problemformulering.....	7
2.1. Syfte.....	7
2.2. Frågeställningar.....	7
2.2. Avgränsningar.....	8
3. Kunskapsläge.....	9
3.1. Socialtjänsten – Uppdrag och förutsättningar.....	9
3.2. Socialtjänsten i ropet.....	10
3.3. Forskning kring socialtjänstens framställning i media.....	11
3.4. Forskning kring socialtjänstens – hur upplever socialsekreterarna sin arbetsituation.....	12
3.5. Socialtjänsten i Göteborg.....	13
3.6. Socionom som profession.....	14
3.7. Socionomkarriären.....	16
4. Teoretiska utgångspunkter.....	18
4.1. Fält habitus och kapital.....	18
4.2. Schemateori.....	19
4.3. Socialkonstruktionism.....	20
5. Metod.....	21
5.1. Ansats.....	21
5.2. Urval.....	21
5.3. Genomförande.....	22
5.4. Förförståelse.....	23
5.5. Bearbetning och analys av min empiri.....	24
5.6. Validitet och reliabilitet.....	25
5.7. Etiska överväganden.....	26
5.8. Metodisk reflektion.....	27
6. Resultat och analys.....	28
6.1. Del 1. Bilder av socialtjänsten innan utbildningen påbörjades.....	28
6.2. Del 2. Bilder av socialtjänsten under utbildningen.....	32
6.3. Del 3. Hur påverkar ovan nämnda bilder studenterna i deras val av praktik, tankar om framtida yrkesval och deras yrkesroll?.....	40
6.4. Sammanfattande analys.....	44
7. Avslutande Diskussion.....	48
7.1. En profession med bristande självförtroende.....	49
7.2. En bidragande förklaringsmodell i analysen av socialtjänsten?	49
7.3. Förslag till vidare forskning.....	49
8. Referenser.....	50

1. Inledning

Det är den 15 januari 2013. Ceremonin har inletts. Jag sitter på andra raden, längst ut närmast väggen. Jag är nervös, men stolt. Jag sitter på min examensceremoni. Jag har precis blivit socionom.

Jag lyssnar på tal och musik. Tal från professorer och chefer som berättar om vårt oerhörda värde. Om vår betydelse för det sociala arbetet – om ett fält som är vårt att träda in i. Vårt att förvalta och förändra. Sedan kommer talet från min studiekamrat. Allt stannar upp. Hens ord går rätt in i mig, skrämmer mig och chockar mig. Hen talar om att vi måste sträcka på oss, att vi ska vara stolta över att vi är socionomer. Att vi måste ta av oss den offerkoftan vi allt för länge haft på oss under utbildningen. Hen beskriver ett mindervärdeskomplex som så många av studenterna haft, och fortfarande har. Jag ser igenkännande blickar i raderna, jag hör spontana applåder mitt i talet, och då slår det mig. Under de 3,5 åren jag studerat till socionom har jag aldrig fått höra av en föreläsare att jag skall vara stolt och sträcka på mig. Att jag måste vara masochist för att bli socialarbetare, det har däremot en föreläsare berättat för mig. Att jag kommer få det väldigt tufft och jobbigt, det har jag fått höra många gånger. Den där offerkoftan jag uppmanas att ta av mig, det där mindervärdeskomplexet jag också känt, vart kommer det ifrån egentligen? Det var ju bara 10 minuter sedan jag gick fram och skakade prefektens hand, och fick pennan med inskriptionen: ”Socionomexamen 2013”.

En knapp vecka senare är det dags. Jag sitter på spårvagnen. Jag tittar för säkerhets skull en extra gång på klockan. Jag är i tid, i god tid. Ett sting av nervositet sköljer genom kroppen. Jag är på väg till socialkontoret i Angered. Från och med idag är jag socialsekreterare. Flera tankar går igenom mitt huvud, tankar som blir till frågor; Kommer jag klara av det här? Ska jag verkligen bli socialsekreterare? Kan man trivas här? Kommer jag bli utbränd? Är jag verkligen en byråkrat? Spårvagnen stannar och det är dags att gå av, det är dags att bli socialsekreterare.

2. Problemformulering

Socialtjänsten är något som väcker olika anspelningar och bilder hos olika människor. Sveriges regering ger bilden hur ”Kommunerna ansvarar för stöd- och hjälpinsatser för personer i utsatta situationer genom socialtjänsten” (Regeringen 2013a). Hur detta ansvar förvaltas, kan antagligen uppfattas på olika sätt från politiker, forskare, media samt de personer som socialtjänsten har ansvar för att stötta och hjälpa. Socialtjänsten är ett ämne som flitigt debatteras i media. Socialtjänsten förekommer även i forskning, där det studeras och analyseras från olika angreppspunkter, alltifrån socialsekreterares arbetsmiljö till rättsäkerhet för klienter. Det finns således olika bilder av socialtjänsten, som kan ses med olika glasögon.

En klar majoritet av socialsekreterare och chefer inom socialtjänsten innehar en socionomexamen (eller liknande äldre examen). En klar majoritet av de som är och kommer att bli anställda inom socialtjänsten innehar, eller kommer att inneha en socionomexamen. På socionomprogrammet på Göteborgs universitet examineras över 100 färdiga socionomer varje termin, och det finns cirka 700 socionomstudenter som studerar på olika terminer. Dessa studenter har, likt allmänheten, antagligen flera erfarenheter och bilder av socialtjänsten. Flera av dem har sannolikt varit klienter inom socialtjänsten och flera har antagligen mött dem som på tidigare arbetsplatser. Ett rimligt antagande är även att en stor andel följt nyheter och debatter i media i ämnen som rör socialtjänsten. Samtidigt så torde studenterna se socialtjänsten ur en annan infallsvinkel. För dem är socialtjänsten även en potentiell kommande arbetsplats eller samarbetspartner. Socialtjänsten utgör ett nav inom socialt arbete. Kullberg (2011) beskriver hur socialtjänsten är det sociala arbetets egna arena där majoriteten av allt arbete har sin grund.

En intressant infallsvinkel här är vilka bilder av socialtjänsten som uppkommer på socionomutbildningen, och hur utbildningen påverkar socionomstudenternas egen bild av socialtjänsten. Vilken bild har dessa kommande socionomer av socialtjänsten – och hur har utbildningen påverkat denna bild? Hur påverkar denna bild studenterna i deras väg in i yrkeslivet och i deras kommande yrkesroll?

2.1 Syfte

Syftet med min uppsats är att undersöka vilka bilder studenter på termin 3 och 4 uppfattar att socionomutbildningen på Göteborgs universitet ger av Socialtjänsten. Jag ämnar undersöka hur studenterna resonerar kring dessa bilder, i relation hur de kan tänkas påverka dem i deras kommande val av praktikplats samt i deras kommande yrkesval/yrkesroll. Mitt syfte är även att studera hur studenternas uppfattar att deras bilder av socialtjänsten har förändrats i relation till hur bilderna såg ut innan utbildningen påbörjades.

2.2 Frågeställningar

- Vilken bild av socialtjänsten, upplever studenterna på socionomutbildningen på Göteborgs universitet att utbildningen förmedlar - både i relation till socialtjänsten som samhällsinstitution samt i relation till socialtjänsten som framtida arbetsplats?

- Hur ser dessa bilder ut i relation till de bilder studenterna hade av socialtjänsten innan de påbörjade sin utbildning?
- Påverkar den upplevda bilden av socialtjänsten studenterna i deras val av praktikplats, samt val av framtida yrke samt deras kommande yrkesroll? På vilket sätt blir studenterna i så fall påverkade?

2.3 Avgränsningar

I min studie tar jag avstamp från studenternas upplevelser av hur socialtjänsten framställs på utbildningen. Jag kommer således inte att i detalj studera hur socialtjänsten de facto framställs, genom att exempelvis observera föreläsningar och seminarier, eller att studera kursplaner och kurslitteratur. Jag kommer heller inte att studera hur studenternas yrkesroll ser ut ute i arbetslivet, genom att exempelvis även intervjua utexaminerade socionomer som arbetar. Mitt fokus kommer att ligga på hur studenterna resonerar kring sitt framtida val av yrke och sin framtida yrkesroll.

3. Kunskapsläge

I detta kapitel kommer det inledningsvis redovisas en kort beskrivning av socialtjänsten utifrån dess uppdrag och förutsättningar. Hur är socialtjänsten organiserad och vilka lagar styr dess verksamhet? I kapitlet kommer det att redogöras för hur många utbildade socionomer som finns i Sverige, samt hur många som utbildas varje år – och hur många av dessa som är socialsekreterare.

I kapitlet kommer även en forskningsöversikt utifrån mitt valda uppsatsämne att presenteras. Att studera hur socionomstudenter uppfattar att socialtjänsten framställs på utbildningen är något som ej tidigare gjorts (åtminstone ej med detta specifika syfte). Däremot finns det forskning kring socionomers uppfattningar och beskrivningar av karriär, profession och yrkesroll. Det finns även studier om hur socialsekreterare upplever sin yrkesroll och vilka aspekter som påverkar dem i sitt yrkesutövande, samt hur socialtjänsten framställs i media. En forskningsöversikt utifrån dessa utgångspunkter och frågeställningar kommer att presenteras i detta kapitel.

I kapitlet kommer forskningsrapporter, artiklar och avhandlingar att varvas med utvärderingar, bakgrundsinformation, statistik, lagtexter och grundläggande fakta, för att ge läsaren en inblick i ämnena i fråga.

3.1 Socialtjänsten – uppdrag och förutsättningar

”Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet,
- jämlikhet i levnadsvillkor,
- aktiva deltagande i samhällslivet.

Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser.

Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.”

1 kap. 1§ Socialtjänstlagen.

Ovan beskrivs Socialtjänstens huvudsakliga mål, och är hämtat från inledningen av Socialtjänstlagen. Socialtjänstlagen är i första hand en målinriktad ramlag (Regeringen 2013b). Det innebär att det finns få konkreta detaljregleringar i lagen, utan istället mål och delmål som socialtjänsten skall styra sin verksamhet utifrån (ibid). Sålunda finns det ett visst handlings- och tolkningsutrymme vid tillämpning av lagstiftningen.

Varje kommun i Sverige ansvarar själva för att organisera sin egen socialtjänst för att således förverkliga de målen som finns i Socialtjänstlagen (Regeringen 2013a). Även om socialtjänsten alltid utgår efter samma lagstiftning så kan den således se olika ut runt om i landet. I socialtjänstens verksamhet ingår exempelvis stödinsatser, rådgivning, ekonomiskt bistånd, och uppsökande verksamhet. Generellt kan man dock säga att socialtjänsten utgår ifrån tre olika områden: Funktionshinder, Individ- och familjeomsorg samt Äldreomsorg (ibid).

Inom området Funktionshinder ingår stöd och insatser till personer med funktionsnedsättningar, samt insatser enligt Lagen om stöd och service till vissa

funktionshindrade (Regeringen 2013c). Exempel på insatser här är personlig assistans och boende med särskild service (ibid).

Inom området Individ- och familjeomsorg ingår stöd och insatser till exempelvis barn och ungdomar, personer med missbruk samt ekonomiskt bistånd (Regeringen 2013d). Socialtjänstlagen är en lag som bygger helt på frivillighet (Regeringen 2013b). Inom Individ- och familjeomsorgen förekommer dock även tvångslagstiftningar när det gäller vård av unga samt vård av missbrukare (Regeringen 2013e). Inom Individ och familjeomsorgen förekommer det således att man tar beslut mot den enskildes vilja, när man exempelvis omhändertar ett barn (Regeringen 2013d). Inom Individ- och familjeomsorgen är det vanligt att socialtjänsten har flera olika enheter, indelade efter målgrupper – som exempelvis Barn- och ungdomar, missbruk och ekonomiskt bistånd (ibid.). Då, som ovan nämnts, kommunerna är fria att själva organisera sin socialtjänst, ser denna indelning olika ut från kommun till kommun.

Inom området Äldreomsorg ingår stöd och insatser till äldre. I allmänhet utgår majoriteten av Socialtjänstens insatser till personer som fyllt 65 år, från Äldreomsorgen. (Regeringen 2013e).

Sammanfattningsvis är Socialtjänsten en mångfasetterad verksamhet, där kommunerna är fria att organisera sig hur de vill för att uppnå målen i Socialtjänstlagen. Alla som vistas i en kommun, alltså inte endast de som bor i kommunen, har möjlighet att vända sig till dess Socialtjänst (Regeringen 2013a).

3.2 Socialtjänsten i ropet

Det finns cirka 27 000 yrkesverksamma socionomer i Sverige, och av dem så är ungefär 10600 anställda inom socialtjänsten (Persson 2008, Arbetsmiljöverket 2004). Kullberg (2011) beskriver hur socialtjänsten kan betraktas som socialt arbetes egna fält – då man har socialt arbete som primär kunskapsbas. Här utmärker sig således socialtjänsten gentemot exempelvis sjukhus och skolor, där socialt arbete och socionomer är underrepresenterade i yrkesgrupp som kunskapsbas. Därmed kan man se Socialtjänsten som socionomernas egna arena, även om det ej finns något krav på socionomexamen för att arbeta som exempelvis socialsekreterare (Kullberg 2011). Dock är socialtjänsten det största arbetsfältet för socionomer (ibid).

Socialtjänsten är även ett flitigt återkommande ämne i media. Nedan kommer dett att presenteras flertalet nyhetsrapporteringar i radio, tv och tidningar som visar på hur socialsekreterare beskriver sin tillvaro som präglad av hög arbetsbelastning och stress, hög personalomsättning samt bristande rättssäkerhet. Enskilda ärenden, i synnerhet de som rör barn och unga, är ofta förekommande i debattprogram och i granskande journalistik. Även Detta kommer att utvecklas nedan.

Den 31 maj 2012 hölls en manifestation på Gustav Adolfs torg i Göteborg, där ca 400 socialsekreterare deltog (www.gp.se). Grunden till manifestationen var de ovan nämnda aspekterna på socialsekreterarnas arbetssituation. Arrangörer till manifestationen var bland andra fackförbunden Vision och SSR (de främsta fackförbunden för socionomer). Till följd av manifestationen hölls även ett krismöte arrangerat av SSR under hösten samma år (www.svt.se). SSR presenterade även här resultatet från en undersökning där 800 socialsekreterare runt om i landet hade tillfrågats. Resultatet visade på ett hårt arbetsklimat, där majoriteten upplevde att de

inte kunde ge klienterna den hjälp de hade rätt till. Resultatet visade på hur socialsekreterarna upplevde sin arbetsbelastning som hög, och nära på hälften av de tillfrågade hade sömnsvårigheter (ibid).

Även fackförbunden Vision har gjort liknande undersökningar och rapporterade under våren 2013 resultatet av en undersökning där över 1100 socialsekreterare tillfrågats. I resultatet framkommer det även här att socialsekreterarna upplever sin arbetsbelastning som allt för hög, och att en övervägande majoritet ej tror de kommer vara kvar på sin tjänst inom en treårsperiod (Stadsledningskontoret 2013).

Liknande bilder träder även fram från nyhetsrapportering i övriga landet. I november 2013 lämnar socialsekreterare i Tyresö över flera ärenden till ansvariga politiker i Kommunen då man anser att man ej har möjlighet att ta ansvar över dem på grund av bristande resurser (www.sr.se). I Malmö rapporterar Sydsvenska Dagbladet (www.sydsvenskan.se) hur kommunens socialsekreterare går på knäna och endast 2 % av socialsekreterarna upplever att de kan följa Socialtjänstlagens mål i sitt arbete. Under de senaste två åren har även knappt 75 % allvarligt övervägt att byta arbete.

Detta är en bild av dagens socialtjänst som ovan presenterats. Ett rimligt förbehåll till denna bild är att den består av socialsekreterare eller representanter för socialsekreterare (fackförbund) som vill förmedla en ohållbar arbetssituation till allmänheten, antingen via nyhetsmedia eller egna publikationer – för att på så vis få till en förändring. Det som fungerar positivt inom socialtjänsten torde här ej få samma fokus. För att få en mer nyanserad bild av ämnet i fråga kommer det nedan att presenteras forskning kring hur socialtjänsten framställs i media - och hur det i sin tur påverkar socialtjänsten, samt forskning kring socialsekreterares arbetssituation.

3.3 Forskning kring socialtjänstens framställning i media

Lundälv och Moberg (2006) redogör för hur massmedier allt mer under de senaste decennierna kommit att prägla bilden av oss själva och vår omvärld. Andersson och Lundström (2004) beskriver hur massmedia allt mer kommit att sätta dagordningen för vilka frågor som diskuteras i samhället. När det gäller socialsekreterare och journalister redogör Lundälv och Moberg (2006) att detta är två professioner som sällan går ihop som ler- och långhalm. Lundälv och Moberg (2006) beskriver hur socialarbetare ofta upplever det som att de i media framställs som, antingen stela byråkrater, eller okunniga och flummiga. Lundälv (2004) har intervjuat socialsekreterare i ämnet, och kommit fram till att socialsekreterare upplever hur de, så gott som alltid, framställs i negativ bemärkelse i media. Däremot är dock socialsekreterare även överens om att de behöver mer kunskap och erfarenhet om massmedier och bemötande av journalister.

En annan aspekt som Lundälv (2004) tar upp är hur socialarbetare upplever hur deras arbete skildras i media ur ett genusperspektiv. Man upplever här hur de hårda frågorna som exempelvis ekonomi, tar överhanden från det faktiska sociala arbetet – som främst utförs av kvinnor. Detta påstående finner jag av särskilt intresse då det ställs i relation till Lundströms (2004) studier om hur socialtjänstens framställs i media vid barnavårdsärenden. Här visar Andersson och Lundström (2004) på hur socialsekreterare upplever att socialtjänsten främst får uppmärksamhet i massmedia vid enskilda och dramatiska fall. Antingen där det, ofta felaktigt enligt informanterna, skildras hur socialtjänsten borde ha ingripit, eller där de gjort det – men inte borde ha

ingripit. Andersson och Lundström (2004) beskriver det som att dessa särskilda ärenden är särdeles dramatiska med stark emotionell kraft – då det handlar om barn. Således upplever här socialsekreterarna hur det som skildras i media har en emotionell koppling – vilket torde skilja sig från de hårda budgetfrågorna som kom fram i Lundälvs (2004) undersökning.

Andersson och Lundström (2004) har vidare själv granskat hur socialtjänsten framställts i media i barnavårdsärenden, då han under en tid granskat fem dagstidningar. Resultatet visade att endast ett fåtal artiklar – en fjärdedel, kunde ha en negativ koppling till socialtjänsten. Andersson och Lundström (2004) reserverar sig dock för att det ej skedde något enskilt uppmärksammat barnavårdsärende under den period han granskat tidningarna.

Hur är då medias bild av socialt arbete utanför Sverige? Gibelman (2004) har i USA studerat utvalda TV-program där socialarbetare förekommer frekvent – för att se hur de skildras. Gibelmans (2004) slutsatser är att socialarbetarna framställs som inkompetenta, oprofessionella och lågutbildade – således en starkt negativ skildring. Ett ofta förekommande budskap är att vem som helst skulle kunna vara socialarbetare då det ej förekommer några som helst krav på kompetens inom yrket. Gibelman (2004) jämför detta med hur det de facto ser ut i USA – och kommer fram till att endast 1 % av yrkeskåren har så låg utbildning som de som framställs i de program han granskat.

Brunnberg (2000) har jämfört hur socialarbetare i Sverige och England upplever hur media påverkar socialt arbete och socialarbetarens status. I sin studie har Brunnberg (2000) med hjälp av enkäter och intervjuer kommit fram till att synen på yrkets status inte skiljer sig nämnvärt mellan de två olika länderna – båda anser att yrkets status var någonstans emellan låg – medel. En skillnad i studien var dock att de engelska socialarbetarna upplevde att media hade en allt större negativ påverkan på dem och deras yrkesstatus, än vad svenskarna upplevde. En av de engelska socialarbetarna ansåg även att media över lag hade en större inverkan på yrkets status, än vad de svenska ansåg (även om svenskarna ansåg att inverkan var hög). Brunnberg (2000) uppger att en förklaring till detta är att England har en större tradition av skandalpress samt att det i England förekommit fler skandaler inom socialt arbete som porträtterats i media.

3.4 Forskning kring socialtjänsten – Hur upplever socialsekreterarna sin arbetssituation?

Hur upplever socialsekreterarna själva sin arbetssituation? Denna fråga har intresserat forskare, inte bara inom socialt arbete, utan även inom arbetsrelaterade vetenskaper. Aronsson m.fl. (2010) har presenterat en studie i ämnet, som publicerats i en tidskrift utgiven av Arbets- och miljömedicin vid Göteborgs universitet. I den kvantitativa studien undersökte författarna med hjälp av enkäter, arbetsförhållandena inom tre olika yrkesgrupper – förskolelärare, hemtjänstpersonal samt socialsekreterare. Syftet med studien var att studera arbetsförhållanden i relation till stress och återhämtning – samt hur återhämtning eller brist på återhämtning kunde förknippas med hälsoaspekter.

I resultatet av studien kunde Aronsson m.fl. (2010) konstatera att brist på

återhämtning kunde relateras till sämre arbetsvillkor, ohälsa och hög sjukfrånvaro. Att inte kunna återhämta sig vid en stressfull arbetssituation var således en riskfaktor för ohälsa. Bland informanterna stack gruppen med socialsekreterare ut då det var en hög grupp som ej var återhämtade – 43 % av de tillfrågade. Aronsson m.fl. (2010) visar på hur denna grupp uppvisade flera riskfaktorer då de sattes i samband med en problematisk och stressfylld arbetssituation. Detta ledde i sin tur till ökade ansträngningar och kompenserade strategier – för att kompensera upp den höga arbetsbelastningen så ökade man sina egna ansträngningar genom att exempelvis dra in på raster och arbeta fortare.

Tham (2008) har i sin avhandling kommit till liknande slutsatser då hon studerat arbetsvillkor hos socialsekreterare som handlägger ärenden gällande barn och ungdomar, i jämförelse med personal från förskola, grundskola och sjukhus. Resultatet av denna enkätstudie visar på hur socialsekreterarna, i högre grad än de andra grupperna, var utsatta för arbetsrelaterad ohälsa. Tham (2008) visar på flera faktorer som här var centrala, som exempelvis hög arbetsbelastning och komplicerade och komplexa arbetsuppgifter. Tham (2008) redogör även för hur nyutexaminerade socionomer oftare arbetar i mer utsatta områden inom socialtjänsten, i jämförelse med de som har längre erfarenhet. Resultatet av studien visar även på hur personalomsättningen var hög, och att nästan hälften av de tillfrågade (drygt 300 socialsekreterare i Stockholm) hade planer på att söka sig till ett nytt arbete. En intressant aspekt som Tham (2008) här finner är att det inte är den höga arbetsbelastningen eller de komplexa arbetsuppgifterna som är en primär anledning till att söka sig till nytt arbete. Förklaringen finns istället i andra organisatoriska faktorer – hur man får uppskattning för sitt arbete av ledningen, och hur ledningen intresserar sig för ens välmående och hälsa.

Thams (2008) slutsatser är att det behöver ske förbättringar i arbetsförhållandena för socialsekreterarna för att barn och ungdomar som behöver stöd från socialtjänsten ska få den hjälp de behöver.

Även internationellt visar forskningsresultaten liknande tendenser. Acker (2004) har gjort en enkätstudie i New York, där hon studerat sambandet mellan organisatoriska aspekter på arbetsplatser för socialarbetare i relation till hur nöjda de är med sitt jobb och deras tankar på att byta jobb. I studien finner Acker (2004) hur det finns flera organisatoriska förhållanden som påverkar hur nöjda socialarbetarna är med sitt arbete. En aspekt var att informanterna inte upplevde att de kunde använda sin kunskap och kompetens på ett sätt som passade in i organisationen. Deras kompetens kunde ej komma till rätta när den ställdes mot organisatoriska förhållanden som exempelvis budget. Acker (2004) visar även på många socialarbetare upplevde att de hade låg lön och låga möjligheter till professionell utveckling – vilket ledde till att de ej var nöjda med sitt jobb. Acker (2004) visar även på att de socialarbetare som upplevde att de hade socialt stöd på sin arbetsplats var mycket nöjdare med sitt jobb – även om de aspekter som presenteras ovan var negativa. Acker (2004) drar slutsatsen att socialt stöd är av oerhört stor vikt, samt att det är viktigt att hitta en balans mellan professionella förväntningar och budgetaspekter.

3.5 Socialtjänsten i Göteborg

Jag har ovan redogjort för att det skett flera manifestationer av socialsekreterare, utifrån deras arbetssituation. Utifrån de manifestationer som skett i Göteborg, gavs

Stadsledningskontoret i Göteborg ett uppdrag från politikerna i kommunfullmäktige, att utreda hur förhållandena för socialtjänsten och dess personal ser ut i Göteborg (Stadsledningskontoret 2013). Utifrån detta uppdrag bildades en grupp, främst bestående av enhets- och områdeschefer inom Individ- och familjeomsorgen, samt fackliga representanter, i Göteborg. Utredningen resulterade i en rapport, där man kommit fram till en rad rekommendationer, för att förbättra förhållandena för socialtjänsten (Stadsledningskontoret 2013). Bland rekommendationerna återfinns en förstärkt introduktion för nya socialsekreterare med fortlöpande kompetensutveckling (stadsledningskontoret 2013). En annan aspekt som Stadsledningskontoret (2013) tar upp i rapporten är behovet av en rimlig arbetsbelastning för chefer och medarbetare, samt vikten av en lönebildning som leder till en mer stabil bemanning med rätt kompetens.

I utredningen jämfördes även Göteborgs socialsekreterare med andra kommunalt anställda. Stadsledningskontoret (2013) kommer här fram till att socialsekreterarna i staden är yngre än övriga kommunalt anställda, att personalomsättningen är något högre än övriga verksamheter, samt att socialtjänsten har större svårigheter att rekrytera personal med rätt erfarenhet (dock ej svårigheter att rekrytera nyutexaminerade).

3.6 Socionom som profession

Som ovan nämnts, finns det ca 30 000 yrkesverksamma socionomer i Sverige, och år 2012 examinerades cirka 1700 socionomer från 17 olika lärosäten i landet (Socialchefer 2012).

Kullberg (2011) redogör för att det finns en otydlighet huruvida en socionomexamen leder till ett yrke, som förekommer i flera olika organisationer, eller flera olika yrken. Har en kurator på ett sjukhus samma yrke som en socialsekreterare inom socialtjänsten? Socionomer har ej heller någon statlig legitimation. Liljegren (2008) redogör för hur socionomer ofta samverkar med yrkesgrupper som exempelvis läkare, sjuksköterskor, psykologer och lärare. Då dessa grupper har en statlig legitimation som skyddar deras yrkesutövning¹, redogör Liljegren (2008) för hur man kan säga att dessa grupper har en starkare ställning gentemot socionomerna.

Utöver grundutbildningen beskriver Liljegren (2008) hur det finns flera olika vidareutbildningar för dem som avlagt en socionomexamen. Det finns exempelvis vidareutbildningar inom individual- eller familjeterapi, vidareutbildningar på Magister- och Mastersnivå inom socialt arbete, samt forskarutbildningar.

När man talar om socionomers kompetens så talar man ofta om en generell kompetens – där socionomerna snarare är generalister än specialister (Liljegren 2008). Ser man till socionomutbildningen (och utbildning/forskning kring socialt arbete i stort) så är den tvärvetenskaplig, då man hämtar och tillämpar kunskap från flera olika teoretiska grenar – såsom exempelvis juridik och psykologi (Sunesson 2006).

¹ I Liljegrens (2008) avhandling tar han här ej med lärare som en yrkesgrupp med starkare ställning då lärarna vid denna tidpunkt ej hade legitimation – något som idag har ändrats. Sålunda tar undertecknad med även lärarna i exemplet – något som Liljegren (2008) ej gjorde.

Bergmark och Lundström (2005) redogör för hur den generella kompetensen inom socialt arbete var en vida debatterad fråga på den politiska dagordningen. Man ansåg vid denna tid att man ej skulle dela upp klienter inom socialt arbete efter symptom – då det var ett allt för ensidigt sätt att ta sig an ett socialt problem. Istället förespråkades en helhetssyn med en generell kompetens inom flera olika områden inom socialt arbete. Vidare beskriver Bergmark och Lundström (2005) att denna fråga idag ligger långt ifrån någon politisk dagordning. Däremot så beskriver Bergmark och Lundström (2005) att har skett en ökad specialisering inom socialt arbete de senaste åren. Inom socialtjänsten är det exempelvis vanligt att man delar upp sig i olika enheter efter målgrupp (se kapitlet ovan). Bergmark och Lundström (2005) beskriver denna specialiseringstrend som en utmaning för socionomer skall kunna ha en sammanhållen profession.

Att hitta en gemensam sammanhållen profession är även en aktuell fråga inom olika enheter på socialtjänsten. Liljegren (2008) har i en delstudie till sin avhandling intervjuat grupper av socialsekreterare från olika enheter inom socialtjänsten – grupper från försörjningsstödsenheter samt grupper från, det Liljegren kallar för behandlade enheter, såsom barn- och ungdomsenheter och vuxnenheter (se tidigare stycke om socialtjänsten). Syftet med intervjuerna var att studera hur gränser mellan de olika grupperna konstruerades. I resultatet av studien visar Liljegren (2008) på hur de olika grupperna hade olika uppfattningar om svårhetsgraden och komplexiteten i den andra gruppens arbetsuppgifter. Inom behandlingsgrupperna så talade man om att försörjningsstödsgrupperna hade ett betydligt mindre svårt och komplicerat arbete – till skillnad från dem själva, där man dessutom hade ett allt mer relationsbaserat och motiverande arbete gentemot försörjningsstödsgruppen. Inom försörjningsstödsgruppen ansåg man dock att deras eget arbete var lika komplext och svårt som behandlingsgruppen – och att det i minst lika hög grad gick ut på ett relationsbaserat och motiverande arbete. Liljegren (2008) visar även på hur behandlingsgruppen såg handläggarna inom försörjningsstödsgruppen som fyrkantiga och byråkratiska. Samtidigt ansåg försörjningsstödsgruppen att handläggarna på behandlingsgruppen var flummiga och hade en begränsad verklighetsförankring i vad exempelvis saker kostade.

Båda grupperna var överens om att försörjningsstödsgruppen hade mindre status än de andra grupperna. Dock så var förklaringarna till varför det låg till på detta vis olika. En intressant aspekt här, utifrån min egen studie, är att en aspekt som uppkom i Liljegrens artikel (2008) är att socionomutbildningen på Göteborgs Universitet var en faktor som påverkade statusskillnaderna.

I sina slutsatser uppger Liljegren (2008) att gränskonstruktionerna innebär att man skapar en professionell identitet där man konstruerar en bild av sitt eget arbete som intressant, svårt och viktigt. Utöver de identiteter dessa konstruktioner skapar, uppger Liljegren (2008) även att det kan ha resursmässiga konsekvenser inom organisationen, då dessa konstruktioner kan påverka hur resurser fördelas mellan olika enheter inom socialtjänsten.

I artikeln visar även Liljegren (2008) på hur de båda grupperna ofta talar om psykosocialt perspektiv samt helhetssyn när de beskriver hur de arbetar. Liljegren (2008) ser detta som en gränsdragning av sin egen profession gentemot psykologer som mer arbetar utifrån ett exempelvis psykodynamiskt perspektiv. Detta är av

särskilt intresse i relation till det Kullberg (2011) och Bergmark och Lundström (2005) skriver om svårigheterna för socionomerna att vara en enhetlig sammanhållen profession. Detta kan således ses som en kraft för att stärka sin egna professionella identitet, genom att avgränsa sig från andra professioners utgångspunkter och arbetssätt.

Sjöström (2013) har i sin avhandling studerat vilka strategier sjukhuskuratorers professionella organisationer i Sverige och Tyskland använt för att professionalisera yrkesgruppen. Sjöström (2013) visar här på markanta skillnader mellan Sverige och Tyskland. I Sverige använder sig kuratorerna av en mimetisk strategi där man försöker passa in i sjukhusets miljö och kontext (ibid.). Således försöker kuratorerna i Sverige hävda sin professionalitet genom att man är en del av den medicinska professionen (ibid.). Sjöström (2013) beskriver även att det råder ett närmast motsatt förhållande bland sjukhuskuratorerna i Tyskland – där de anammat en aposematisk strategi. Sjukhuskuratorerna i Tyskland arbetar för att särskilja sin egna professionella identitet som socialarbetare, där man skiljs åt från sjukhusets övriga professionella identiteter (ibid.). Detta är således två helt olika strategier som båda syftar till att professionalisera sin egen yrkesgrupp (ibid.).

3.7 Socionomkarriären

Kullberg (2011) har i sin avhandling studerat och analyserat socionomers karriärer och karriärmönster, samt skillnader för män och kvinnor.

Kullberg (2011) skildrar hur socionomer har en karriär som präglas av rörlighet – både inom en organisation och mellan olika organisationer. Således är det vanligt, inte bara att exempelvis byta enhet inom socialtjänsten, utan även att byta från att arbeta inom socialtjänsten till att arbeta inom skolan. Kullberg (2011) förklarar detta med att socionomyrket, till stor del, saknar formella karriärvägar. Som socionom kan du direkt efter examen arbeta som kurator, eller socialsekreterare eller chef inom äldreomsorgen – det finns ingen formell ordning. Kullberg (2011) beskriver detta som en gränslös karriär, där man i sin karriär ofta korsar organisatoriska gränser, istället för att vara kvar inom samma fält.

Kullberg (2011) redogör för hur de manliga socionomerna i allt högre utsträckning idag gör en horisontell karriär istället för en vertikal. Istället för att klättra uppåt i hierarkin och bli chefer så specialiserar man sig och hittar sina egna nischer.

Kullberg (2011) redogör för sin enkätstudie av män som har socionomexamen från Lunds universitet, där hon visar på att den grupp som tagit examen under senare år, i allt lägre grad arbetar som chefer. Hon jämför detta resultat med statistik som visar att andelen manliga socialchefer har minskat från 92 till 37 procent från 1978-2007.

Kullberg (2011) kan se tre eventuella förklaringar till detta. För det första antas män idag vilja delta mer i familjelivet och vara aktiva föräldrar, samtidigt som chefsjobbet ofta kräver en stor andel övertid.

En annan tänkbar förklaring som Kullberg (2011) redogör för är de nya organisatoriska förutsättningarna som råder – i samband med införandet av NPM². Således gick chefsrollen från att främst ha innefattats av ledarskap och arbetsledning – allt mer kommit att genomsyras av ekonomi och resursfördelning. Kullberg (2011) kopplar samman detta med sina resultat som visar på att de informanter som examinerades under senare år ser arbetets innehåll som viktigare än lön och möjligheten att bli chef. Den tredje förklaringen är de organisatoriska förändringarna som lett till att chefsrollen förändrats (se förklaringen ovan) Kullberg (2011) beskriver hur de kunskaper man har med sig som socionom idag inte är lika applicerbara på chefsarbetet då det har förändrats.

² New public management. Kullberg (2011) förklarar det som en organisationsmodell som kommit att genomsyra offentliga sektorn sedan slutet av 90-talet. Modellen är lånad av den privata sektorn där effektivitet och sparsamhet är viktiga aspekter. Organisationer inom offentliga sektorn skall således likna privata företag.

4. Teoretiska utgångspunkter

Jag ämnar nedan redogöra för de teoretiska utgångspunkter jag har valt för att kunna analysera min empiri. Primärt ämnar jag utgå ifrån Bourdieus teorier om fält, habitus och kapital. Jag kommer dessutom att använda mig av schemateoretiska- och socialkonstruktionistiska utgångspunkter. Jag ämnar här kort presentera dessa teorier – för att sedan utveckla dem i resultat- och analyskapitlet. Jag kommer även att kortfattat redogöra för på vilket sätt jag kommer att använda mina teoretiska utgångspunkter när jag analyserar min empiri.

4.1 Fält habitus och kapital

Fält

När Bourdieu studerar och beskriver samhället utgår han ifrån olika sociala sammanhang, som han beskriver som fält (Bourdieu 1998). Bourdieu (1998) beskriver vidare att ett socialt fält karakteriseras av en avgränsad grupp människor och institutioner. I denna avgränsade grupp så pågår det en konkurrens om makten inom fältet (ibid). Bourdieu (1998) ser det sociala fältet som ett rum med ojämlika relationer – där det ständigt sker en maktkamp. Det finns både krafter inom fältet som verkar för att bevara det och krafter som verkar för att förändra det (ibid). Ett exempel på ett fält kan här vara Svenska kyrkan. Det är en avgränsad grupp människor och institutioner, där vi kan se hur det både finns krafter för bevarande och för förändring, som exempelvis frågan om att viga homosexuella.

Habitus

Bourdieu (1990) beskriver habitus som ett system av handlings- och tankemönster som styr hur en individ tänker, handlar och uppfattar sin omgivning. Habitus skapas inte i en individuell process utan i ett socialt sammanhang – genom interaktion med andra (ibid). Bourdieu (1990) beskriver det som hur människans historia påverkar det sätt vi uppfattar världen och därefter agerar utifrån. På så sätt kan habitus styra en människas handlingar – vilket leder till att samhället formas utav habitus – vilket i sin tur formar människors habitus, som på så sätt reproduceras (Bourdieu 1990). Vi kan här återknyta till exemplet med Svenska kyrkan. Vi kan anta att exempelvis äldre präster, har präglats av en uppväxt, och ett sammanhang där homosexualitet förkastats, medans yngre präster från en annan generation haft en uppväxt där homosexuellas rättigheter haft en stark prägel. Resultatet blir att olika präster i Svenska kyrkans fält har olika uppfattningar och olika sätt att handla – olika habitus, beroende på deras egna historiska kontext, som skapats i olika sociala sammanhang.

Kapital

Bourdieu (1996) beskriver kapital som värden eller tillgångar som medlemmar i ett fält förfogar över. Vad som räknas som kapital, och värdet av dem, kan däremot variera inom olika fält. Bourdieu (1996) skiljer på olika typer av kapital som exempelvis symboliskt och ekonomiskt kapital. Ekonomiskt kapital räknas till materiella ting och pengar och beskrivs av Bourdieu (1996) som inte alls lika viktig som det symboliska kapitalet. Broady (1991) beskriver hur symbolisk kapital definieras i relation till det som medlemmarna inom ett fält tillskriver värde. Symboliskt kapital kan exempelvis vara akademiska titlar, god musiksmak, sociala egenskaper etc. I mitt exempel med Svenska kyrkan kan symboliskt kapital här vara en teologisk utbildning med gott anseende, eller att man har lärt sig att bete sig och föra sig på ett sätt som anses korrekt inom detta fält.

Fält, Habitus och Kapital

Sammantaget kan vi se hur fält är ett socialt sammanhang, där det finns en ständig kamp om makten inom fältet. I denna maktkamp behöver medlemmarna kapital, vilken typ av kapital som behövs beror på vad som anses som värdefullt i varje fält. Beroende på vilket fält det är krävs således olika former av kapital. Varje medlem i ett fält har även ett habitus, som styr på vilket sätt man agerar inom fältet.

Då Bourdieu stiftade dessa begrepp var syftet till stor del för att skapa verktyg för att kunna studera makt- och klasstrukturer i samhället – och hur de kunde förändras (Broady 1991). Carlhed (2011) beskriver hur dessa begrepp även kan användas då man analyserar olika professioner. Detta då de kan anammas för att förklara makstrukturer gentemot olika professioner, och hur legitimitet inom yrkesutövande kan uppstå (Carlhed 2011). Bourdieu gav även utbildningssystemet stor vikt, då han såg det som ett inträde in i de professionella fälten. Således upplever jag denna teori som ett högst relevant verktyg för att analysera min empiri. Utifrån de bilder som framkommer av socialtjänsten i min studie kommer jag med hjälp av Bourdieus begrepp utröna vart socialtjänsten befinner sig i det sociala arbetets fält. Vilket kapital och vilken makt har det i fältet, och vilka andra fält är med och samspelar?

4.2 Schemateori

En av de teoretiska utgångspunkter jag valt är schemateori, ett begrepp som ursprungligen föddes från utvecklingspsykologin (Alvaro et al. 2006). Jean Piaget lade på 1920-talet fram begreppet schema för att förklara hur barn tillgodoser sig ny information – samtidigt som de anpassar den nya informationen till det den redan vet (ibid). Piagets grundtanke var att alla människor strävar efter en balans, en jämvikt, mellan olika krafter i sitt medvetande (Hwang & Nilsson 2003). Ett exempel på detta är när människan anpassar sitt gamla tänkande med ny information och nya erfarenheter (ibid). Piaget beskrev hur detta kunde ske på två sätt – *assimilation* och *ackommodation* (ibid). Assimilation innebär att nya erfarenheter läggs till de tidigare utan att man behöver förändra några uppfattningar och strukturer – scheman (ibid). Ackommodation kräver däremot att man efter nya erfarenheter behöver förändra de strukturer du har – det du redan vet, efter att du fått ny information och nya erfarenheter. (ibid).

Alvaro et al. (2006) beskriver hur begreppet schema, på 1930-talet) även fick nytt liv inom socialpsykologin med hjälp av socialpsykologen Fredric Barlett. Barlett menade att människans mentala system inkluderade flera olika strukturer – scheman, som syftade till att organisera och strukturera allt man uppfattade – all ny information och nya erfarenheter (ibid). Barlett lade även en kulturell aspekt på begreppet. I ett av sina experiment bad han västerländska försökspersoner att memorera en icke västerländsk historia (ibid). Då historiens kulturella innehåll och struktur starkt skiljde sig från den västerländska traditionen, mindes försökspersonerna fel – och anpassade istället historien utifrån en västerländsk struktur (ibid). Således anpassade man den nya informationen man fick till sig utifrån sitt egna kulturella schema – vilket ledde till att historien markant ändrades från originalet (ibid.)

Processen där kognitiva strukturer skapas och påverkar hur individer uppfattar verkligheten och tar in ny information liknar den process som sker när habitus skapas, som jag ovan beskrivit. I analysen av min empiri kommer jag främst att använda mig

av en schemateoretisk utgångspunkt som ett verktyg för att se hur habitus formas hos individer. Vilka erfarenheter bär informanterna med sig och hur präglas de av dessa erfarenheter under utbildningen?

4.3 Socialkonstruktionism

Giddens (2007) beskriver hur en grundläggande utgångspunkt inom socialkonstruktionismen är att det vi uppfattar som verklighet är en social konstruktion – som konstrueras i sociala relationer mellan människor. Berger och Luckmann (1998) redogör för hur vi konstant upplever och konstruerar verkligheten i förhållande till varandra. I denna process så delar vi in vår omgivning i olika kategorier och ger dem olika epitet – man, kvinna, blond, sverigedemokrat, invandrare, etc. (ibid.). Berger och Luckmann (1998) beskriver detta som typifiering – där människor skapar roller för sig själva och sin omgivning. På samma sätt som jag ovan beskrivit habitus så skapas här mönster för hur människor skall agera, vilket i sin tur skapar samhällsliga strukturer och ordningar. Burr (2003) beskriver hur människan har en konstant strävan att ständigt kategorisera sin omgivning och därefter typifiera den.

I min analys har jag en grundläggande socialkonstruktionistisk utgångspunkt. Jag har därmed en utgångspunkt att det sättet man talar om socialtjänsten på utbildningen, de bilder som förmedlas – är en del i en skapandeprocess av socialtjänsten. Genom att diskutera, beskriva och prata om socialtjänsten så är man samtidigt med och skapar den.

5. Metod

5.1 Ansats

Jag har valt att ha en kvalitativ metod i min studie. Mitt syfte med studien är att få reda på mina informanternas egna upplevelser, erfarenheter och tankar, vilket gör en kvalitativ metod lämplig (Kvale 2009).

Jag har använt mig av fokusgrupper för att få svar på mina frågeställningar. Anledningen till detta är att jag ville ta reda på hur utvalda grupper uppfattar ett visst ämne – hur studenter på termin tre och fyra på socionomprogrammet uppfattar hur utbildningen framställer socialtjänsten. Med fokusgrupper kan jag även studera det, som Bryman (2011) formulerar som hur diskursen för detta ämne ser ut för gruppen. Jag får därmed inte bara en interaktion mellan mig och dem jag intervjuar utan även en interaktion mellan informanterna. Kvale (2009) beskriver att denna interaktion underlättar att spontana och emotionella uppfattningar skall uppkomma i intervjuaren. Således kan fokusgruppen ge möjligheter att ge svar på frågor som inte uppkommit i enskilda intervjuer. Målet med mina fokusgruppsintervjuer var ej att försöka få ett samförstånd i de frågor som uppkommer utan att få en så rik samling synpunkter som möjligt (Kvale 2009). Att mina informanter ej höll med varandra i frågorna och att flera motstridiga argument formulerades var således ingen nackdel i min empiriupptagning utan tvärtom. Målet med mina fokusgrupper är att fånga upp diskussionen som uppkommer i gruppen. Hur informanterna reagerar på varandras åsikter och det samspel som äger rum under intervjun är således något jag haft fokus på under intervjuerna (Bryman 2011). Den empiri jag velat få fram är sålunda inte specifika svar på frågor, utan diskussionerna som uppkommer under mina fokusgrupper.

En risk som Bryman (2011) redogör för gällande fokusgrupper är att informanterna kan påverka varandra i sina svar. I praktiken skulle detta kunna innebära att någon i gruppen sätter normen, för vad sedan alla svarar, eller att gruppmedlemmarna vill prestera de svar de förväntar sig att jag vill höra. Detta är en risk jag haft i åtanke under genomförandet av intervjuerna.

5.2 Urval

Jag har inför min studie gjort det som Bryman (2011) beskriver som ett målinriktat urval, då jag inledningsvis riktat in mig på en specifik grupp studenter utifrån min studies syfte – studenter på termin tre och fyra. Anledningen till detta är att jag velat ha studenter som läst så länge som möjligt, men ej ännu genomfört sin praktik (som sker under termin fem).

För att hitta mina informanter har jag satt upp information på Göteborgs Universitetets intranät, GUL, samt även på studentgrupper på sociala medier. Här har jag bjudit in³ samtliga studenter som visat intresse, att delta i studien. Detta då antalet frivilliga deltagare ej översteg det antal informanter jag önskat (se nedanstående kapitel). Mitt urval har följaktligen begränsats till studenter från Göteborgs Universitet. Det finns två primära anledningar till detta. För det första så har jag ej haft möjlighet att besöka andra socionomutbildningar i relation till begränsningar i resurser och tid. Samtidigt så har jag även en begränsning i uppsatsens omfång – min

³ Se bilaga 1

studie är inte tillräckligt omfattande för att exempelvis kunna göra en god jämförelse mellan flera olika socionomutbildningar. Därmed har jag, redan i mina frågeställningar, begränsat mig till att fokusera på studenter från Göteborgs Universitet.

Således kan en rimlig slutsats här vara att deltagarna som frivilligt anmälde sig att vara med har ett starkt intresse av ämnet. Detta är givetvis något jag haft i beaktande under hela studiens gång, då detta exempelvis motsäger antagandet att mina informanter skulle vara representativa för samtliga studenter i termin tre och fyra.

5.3 Genomförande

Jag ämnar i detta avsnitt beskriva hur min studie har gått till, från utformandet av en intervjuguide till genomförandet av intervjuerna. Mitt syfte här är att i detalj beskriva hur jag gick till väga när jag samlade in min empiri.

Intervjuguide

Bryman (2011) beskriver hur det är av vikt att en ledare av fokusgrupper inte har allt för många frågor, och tar för mycket plats – då detta riskerar att störa diskussionen. Däremot belyser Bryman (2011) även vikten av att utforma intervjuerna på ett sätt så att studiens frågeställningar kan besvaras. När jag utformade min intervjuguide hade jag dessa aspekter i beaktande. I min intervjuguide⁴ utgick jag från en handfull frågor som syftade till att skapa en diskussion i mina fokusgrupper. Under var och en av dessa huvudfrågor hade jag ett antal underfrågor. Underfrågorna syftade till att kunna leda in mina fokusgrupper på ett spår som ledde till att mina frågeställningar blev besvarade – utifall diskussionen skulle ta en annan vändning. Underfrågorna syftade även till att tydliggöra huvudfrågorna om otydlighet skulle uppstå.

Jag genomförde en pilotintervju men en fokusgrupp bestående av socionomer som arbetar inom bland annat socialtjänsten. Även om deltagarna i min pilotintervju inte hade samma förutsättningar och utgångsläge som mina andra informanter så bedömde jag dem som tillräckligt insatta i de aktuella ämnena och frågeställningarna för att kunna genomföra fokusgruppsintervjun. Detta då samtliga deltagare hade genomgått socionomutbildningen.

Efter pilotintervjun reviderade jag min intervjuguide, då jag bytte plats på två frågeställningar. I stället för att först fråga om bilden av socialtjänsten under utbildningen, för att sedan fråga hur bilden såg ut innan de började studera – bytte jag plats på frågorna. På så sätt blev det en mer naturlig och kronologisk följd där fokusgruppsintervjun inleds med hur bilden såg ut innan utbildningen för att sedan gå in på hur den ser ut under utbildningen. Denna aspekt uppmärksammade både jag själv och informanterna i pilotintervjun – varpå jag reviderade min intervjuguide.

Inspelning av material

Under mina fokusgruppsintervjuer använde jag mig av elektronisk inspelningsutrustning. Bryman (2011) beskriver hur detta leder till att intervjuaren har en större möjlighet att fokusera på svaren, och annat som sker under intervjun, då fokus ej behöver ligga på att skriva ned svaren manuellt. En annan fördel är att jag därefter hade hela intervjun ordagrant inspelad, där jag här undvek misstag och

⁴ Se bilaga 2

missförstånd som hade kunnat ske om jag behövt anteckna ned svaren manuellt. Jag bad i min första intervju (samt pilotintervjun) informanterna att uppge sitt namn innan de började prata, för att på så vis kunna skilja dem åt. Vid transkribering upptäckte jag dock att det med enkelhet gick att urskilja dem ändå på grund av olika röster samt position i rummet där intervjun genomfördes.

Inför varje fokusgruppsintervju var jag noga med att fråga var och en av deltagarna om de godkände att jag spelade in materialet. Jag försäkrade även att inspelningarna skulle raderas efter att min studie examinerats, samt att jag i min studie ej skulle koppla något svar med ett namn – utan avpersonifiera dem. Jag återkommer mer om detta förfarande under rubriken: Etiska överväganden.

Genomförande av intervjuer

Mitt mål var att ha 4 intervjuer med 4-6 deltagare i varje grupp. Antalet intervjuer har berott på de begränsningar jag har i uppsatsens omfattning. Bryman (2011) redogör för hur det är en fördel med att ha ett litet antal deltagare i fokusgrupper då informanterna väntas ha mycket att säga i ämnet. Då jag, som ovan nämnt, befarat att mina informanter haft ett stort intresse i ämnet så valde jag ett relativt lågt antal deltagare i mina fokusgrupper. På grund av sjukdom och bortfall i sista minuten så hade jag 2-5 deltagare i mina grupper. I en grupp hade jag endast 2 deltagare då jag fick två plötsliga bortfall precis innan fokusgruppen skulle ske.

Bryman (2011) redogör för ledaren för en fokusgrupp ej skall ha en för aktiv roll, och ej vara för strukturerad. Detta har varit något jag försökt följa under genomförandet av mina fokusgrupper. Under fokusgrupperna har jag ställt några korta frågeställningar för att sedan låta gruppen fritt diskutera fram olika svar kring frågeställningarna. Således var min primära roll att leda en diskussion, snarare än att ställa frågor. Centrala aspekter för mig är här att se till att samtliga deltagare får komma till tals, samt att se till att diskussionen ej avviker allt för mycket från min studies syfte. Här redogör Bryman (2011) för hur det är viktigt att som gruppledare göra en avvägning där det inte blir en allt för snäv avgränsning i diskussionen, då gruppen avviker från ämnet. Detta då det ofta är en indikator på att gruppen hittat ett ämne som är av intresse för medlemmarna. Detta upplevde jag fungera väl för mig då de diskussioner som uppkom – där deltagarna visade intresse, låg helt i linje med mina frågeställningar. I den grupp där det endast var två medlemmar, fick jag som fokusgruppsledare ha en lite mer aktiv roll, för att hjälpa till att få en diskussion – som kan te sig svårt med endast två deltagare. Min utgångspunkt var att inte ställa några ledande frågor utan att lyfta aspekter en informant sagt, för att be om synpunkter från den andra deltagaren. Givetvis kan detta ha varit med och styrt resultatet i denna fokusgrupp. Sammantaget så stack dock ej resultatet från denna grupp ut, i relation från de övriga grupperna, förutom att den insamlade empirin ej var lika omfattande.

5.4 Förförståelse

I varje led i min studie har jag försökt att beakta och reflektera kring min förförståelse. Då min studie haft en hermeneutisk utgångspunkt med en kvalitativ ansats är mina egna tolkningar en central del av mitt arbete (Watt Boolsen 2007). I min kvalitativa ansats var jag därmed inte en objektiv betraktare av omvärlden, utan använde istället mig själv för att tolka densamme (Kvale 2009). Förförståelsen blev här ett tveeggat svärd. Å ena sidan kunde jag i min forskning använda mig själv – mina kunskaper och erfarenheter till att lyfta, tolka och analysera min empiri. Å andra sidan kunde min

förförståelse även vara en källa till feltolkningar (Watt Boolsen 2007). Dessa aspekter har jag burit med mig i arbetet med min uppsats – i synnerhet då jag tolkat och analyserat mitt material.

Jag som författare är själv socionom (och tillika före detta socionomstudent på Göteborgs Universitet) och arbetar inom socialtjänsten i Göteborg. Jag har själv egna uppfattningar kring hur exempelvis socialtjänsten framställdes på socionomutbildningen, och hur socialtjänsten är som arbetsplats för mig som socionom. Denna förförståelse är något som väckte intresset för ämnet för min studie (se Inledning). Utifrån detta hänseende har jag aktivt fått anstränga mig själv för att svara på frågor om min egen bild kring ämnena i min fokusgrupp när informanterna haft frågor under intervjuerna – för att undvika att jag själv påverkat informanternas egna svar. När jag därefter har tolkat och analyserat mitt material (se kapitel nedan) har jag hela tiden frågat mig om de resultat jag får fram har sin förklaring i att det bekräftar min bild, eller om det även bekräftar mina informanternas bild. Samtidigt har jag även försökt använda mig av min egen förförståelse i min studie. Detta då mina egna erfarenheter och kunskaper kan bidra till en djupare förståelse av mina informanternas svar. Sammantaget har min målsättning varit att, likt Bryman (2011) redogör för, beskriva verkligheten ur mina informanternas ögon, samtidigt som jag använder mig själv för att kunna komma med ytterligare tolkning och förståelse i min beskrivning.

5.5 Bearbetning och analys av min empiri

Transkribering och citering

Efter genomförandet av mina fokusgruppsintervjuer har jag transkriberat dem genom att överföra dem från inspelning till text ordagrant. När jag i mitt resultat har refererat till intervju utdrag har jag dock gjort vissa smärre ändringar för att öka läsvänligheten. Jag har syftat till att endast göra små korrigeringar som inte ändrar innebörden i citatet. Ändringarna har främst gått ut på att korrigera talspråk som blir grammatiskt felaktiga. Nedan följer ett exempel på en sådan ändring:

Original från transkribering:

... det är nog generellt uppfattning så. (...)

Korrigerat i min resultatredovisning:

...det är nog den generella uppfattningen. (...)

I min resultatredovisning har jag även skildrat utdrag från diskussioner från flera informanter i fokusgrupperna. Ibland har jag skildrat diskussioner från två olika fokusgrupper, för att särskilja dem åt har jag åtskiljt dem genom att jag namnger vilken fokusgrupp citaten kommer ifrån, enligt exempel som följer:

Fokusgrupp 1:

Kurator!

Jaa

Mm

Ja alla snackar om kurator, bli kurator eller familjeterapeut.

Ja på någon skola eller sjukhus och så.

Fokusgrupp 3:

Kurator blir liksom på något sätt finare än att jobba på socialkontor.

Jaa det blir som drömjobbet.

Som jag även visar ovan så namnger jag inte mina informanter, inte heller med kodade namn eller initialer. Detta då jag inte syftar till att belysa skillnader mellan informanterna som eventuellt kan uppkomma utifrån kön, ålder, eller den termin de studerar på. I mina fokusgrupper var endast två deltagare män och resten kvinnor. En anledning till att inte skilja på exempelvis kön är även för att upprätthålla en anonymisering av mina informanter.

Tematisk analys

I bearbetningen av mina transkriberingar har jag genomfört en tematisk analys. Jag har således kodat mitt material genom att dela upp det i olika teman som jag funnit kärnfulla utifrån mina frågeställningar (Bryman 2011). Sedan har jag delat upp dessa teman i subteman. Mina tre huvudsakliga teman är: ”Bilder av socialtjänsten innan utbildningen påbörjades”, ”Bilder av socialtjänsten under utbildningen” och ”Hur påverkar ovan nämnda bilder studenterna i deras val av praktik, tankar om framtida yrkesval och deras yrkesroll?”

Anledningen till att jag valt dessa teman är att de på ett konkret sätt innefattar frågeställningarna i min studie och konkretiserar min redovisning av mitt resultat och min analys. I min analys av materialet har jag både haft ett induktivt och ett abduktivt förhållningssätt (Watt Boolsen 2007). Jag har till stor del utgått ifrån min empiri och låtit mina teorier utveckla sig därifrån – och på så vis haft en induktiv ansats i min analys (Watt Boolsen 2007). Däremot har jag under hela mitt uppsatsarbete haft en socialkonstruktionistisk utgångspunkt – där jag utgår från hur verkligheten skapas genom social interaktion (se kapitlet ”teoretiska utgångspunkter”). På så vis har jag även haft en abduktiv ansats i min studie.

I min analys har jag använt mig av mina valda teoretiska utgångspunkter för att få en djupare förståelse av min empiri, samt för att kunna se och tolka den från olika synsätt och perspektiv. Hur jag använt mina teoretiska utgångspunkter samt vilka de är, har jag redogjort för i teorikapitlet. När jag presenterat min empiri har jag även vävt in detta med min analys. Detta för att underlätta för läsbarheten och undvika upprepning. När jag exempelvis jämfört ett stycke ur min empiri med tidigare forskning eller mina teoretiska utgångspunkter, har jag haft som syfte att göra detta i direkt anslutning till min empiri. Detta för att tydliggöra och konkretisera hur och varför jag kommer fram till de slutsatser jag gör i min studie.

5.6 Validitet och reliabilitet

Bryman (2011) beskriver validitet som ett centralt forskningskriterium som utgår från huruvida de slutsatser som framkommer i studien är relevanta i sin kontext – om de hänger ihop eller inte. Bryman (2011) beskriver vidare reliabilitet som ett viktigt forskningskriterium, som syftar till hur insamlandet av empirin gått till, och om tillvägagångssättet är tillförlitligt.

Sett till validiteten i min uppsats så har min ambition ej varit att komma med några generaliserbara slutsatser – något som kan te sig problematiskt att göra med en

kvalitativ ansats (Kvale 2009). Mina slutsatser begränsar sig till mina informanternas upplevelser – en utvald grupp studenter på Göteborgs Universitet. Då jag dock fått fram likartad empiri från flera av mina fokusgrupper så anser jag att mitt resultat har en viss relevans för studenter på Göteborgs universitet för den valda tidpunkten för min studie. Dessutom har jag analyserat mina resultat utifrån teoretiska utgångspunkter samt tidigare forskning. Genom att göra detta kan jag visa att jag har en analytisk generaliserbarhet som kan få en viss giltighet utanför mina fokusgrupper (Bryman 2011). Detta genom att jag jämfört min material med vad tidigare forskning kommit fram till, samt jämfört och analyserat det med mina valda teorier.

En viktig utgångspunkt jag haft i min studie för att öka validiteten är att sträva mot en transparens i min studie – att hela tiden beskriva hur gått till väga. Jag har även varit noga med att ej ställa ledande frågor i mina fokusgrupper, och inte förutsätta eller tillrättalägga ett visst svar. Jag har således under hela min studie försökt att medvetandegöra min förförståelse.

5.7 Etiska överväganden

Under hela processen i min studie har jag försökt reflektera kring och ta hänsyn till de forskningsetiska frågor och aspekter som uppkommit. För att medvetandegöra detta jag utgått ifrån Vetenskapsrådets ämnesråd för humaniora och samhällsvetenskap (Vetenskapsrådet 2002.)

Vetenskapsrådet (2002) beskriver hur de i sina ämnesråd har fyra etiska huvudkrav för forskning. Dessa fyra huvudkrav är: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (vetenskapsrådet 2002). Jag ämnar nedan redogöra för vart och en av dess krav, samt mina reflektioner och ställningstaganden kring dem i min studie.

Informationskravet syftar till att informera deltagare om studien, och förutsättningarna för deltagandet (Vetenskapsrådet 2002). Jag har i min studie varit noga med att informera samtliga informanter om villkoren för deras medverkande, och vad syftet med min studie varit.

Samtyckeskravet innebär att det krävs ett samtycke från samtliga deltagare i studien (Vetenskapsrådet 2002). För att hitta mina informanter har jag skickat ut inbjudningar, som sedan informanterna självmant har svarat på, för att tacka ja till deltagande. Inför varje fokusgrupp har jag varit noga med att informera att deltagandet varit frivilligt, och att de närsomhelst, även efter fokusgruppens genomförande, kan avbryta sin medverkan.

Konfidentialitetskravet innebär att försäkra deltagarna i studien om anonymitet och att ej röja personuppgifter (Vetenskapsrådet 2002). Jag har i redovisningen av min empiri avpersonifierat alla citat, och endast gett själva fokusgruppen ett nummer. Jag har valt att inte särskilja exempelvis kön, ålder eller vilken termin deltagarna går på, för att i största möjliga mån försäkra mina informanter om anonymitet. De inspelade fokusgruppsintervjuerna, samt transkriberingarna, kommer även att raderas efter examination av min uppsats. Denna process har jag även beskrivit inför varje fokusgrupp.

Nyttjandekravet innebär att insamlade uppgifter om enskilda personer endast får användas till forskningsändamålet (Vetenskapsrådet 2002). Jag har även informerat deltagarna att jag endast kommer att använda min empiri till min studie, och ej till något annat ändamål.

5.7 Metodologisk reflektion

En fråga som här kan vara värd att reflektera över är huruvida jag kunnat genomföra min studie på ett annat sätt – och få en annan eller en mer nyanserad empiri. Något jag förlorar i mitt användande av fokusgrupper, i relation till om jag genomfört individuella intervjuer, är den utökade möjligheten till att jämföra mina informanternas svar. Vid individuella intervjuer hade jag lättare kunna fördjupa mig på frågor rörande individuella förhållanden som exempelvis kön och klass. Med en kvantitativ ansats hade jag även kunna få svar från en större mängd informanter – och även utöka möjligheten att samla in empiri från andra lärosäten.

Anledningen till mitt val av ansats och metod är att jag velat studera interaktionen som sker när mina informanter diskuterar kring mina frågeställningar. Genom att låta en grupp diskutera hur de förhåller sig till ett fåtal öppna frågeställningar, minimerar jag även risken att låta mina informanter påverkas av mig själv och min förförståelse. Min utgångspunkt här är att det är större risk att min egen förförståelse tar överhanden om jag exempelvis har en strukturerad intervju med många frågeställningar, eller en enkät.

En annan aspekt jag slutligen vill ta upp är förutsättningarna för min studie. Jag har skrivit min uppsats inom ramen för TPY-projektet – Teoretisk och praktisk yrkesintroduktion. Detta är ett samarbete mellan Göteborgs universitet och Göteborgs stad – som syftar till att ge en introduktion till socialtjänsten för nytexaminerade socionomer. Parallellt med att jag varit anställd på tre olika enheter inom socialtjänsten i Angered, har jag även studerat på deltid. Förutsättningarna för min anställning som TPY-socionom, är att jag skall komponera mitt uppsatsämne i samråd med mina handledare på socialtjänsten i Angered. Även om, som jag redan nämnt, mitt valda ämne är något jag själv har stort intresse och engagemang för, så har jag utformat det i samråd med mina handledare på socialtjänsten. Därför har jag i mitt val av ämne behövt förhålla mig till ett ämne som kan ha värde för socialtjänsten i Angered.

6. Resultat och analys

I detta kapitel avser jag presentera resultatet av mitt insamlade empiriska material. Materialet bygger på fyra fokusgruppsintervjuer genomförda med studenter på termin tre och fyra på Socionomprogrammet på Göteborgs universitet. Jag kommer att presentera min redovisning och analys av resultatet i tre delar.

I del ett ämnar jag fokusera på de bilder studenterna hade innan utbildningen påbörjades. Vilken bild av socialtjänsten fanns hos studenterna i relation till socialtjänsten som samhällsfunktion samt i relation till framtida arbetsplats? Hur har bilderna uppkommit, och vilka konsekvenser kan de ge inför utbildningens start?

I del två kommer jag utgå ifrån de bilder som uppkommit av socialtjänsten under utbildningens gång. Hur framställs socialtjänsten på utbildningen i relation till samhällsfunktion och till framtida arbetsplats? Hur ser bilden av socialtjänsten ut hos mina informanter – och hur har de uppkommit?

I den sista och tredje delen kommer jag fokusera på hur de bilder som nämnts ovan påverkar studenterna – i relation till val av praktikplats, framtida yrkesroll och yrkesval.

Slutligen kommer jag även att presentera en sammanfattande analys.

6.1 Del 1. Bilder av socialtjänsten innan utbildningen påbörjades

I denna del kommer jag att beskriva vilka bilder mina informanter hade av socialtjänsten innan utbildningen påbörjades – som samhällsfunktion och som framtida arbetsplats. Jag kommer att redogöra för vilka erfarenheter mina informanter hade av socialtjänsten, och vilken bild dessa erfarenheter sedermera skapade. Jag kommer här att jämföra min empiri med tidigare forskning kring hur socialtjänsten framställs i media. Jag kommer även att ta ett teoretiskt avstamp ur schemateori och socialkonstruktionism – för att beskriva hur kognitiva strukturer skapas och typifieringar bildas. Jag kommer även att redogöra för hur dessa strukturer och typifieringar bidrar till skapandet av habitus hos informanterna, samt vilken makt socialtjänsten antas ha i det sociala arbetets fält, i relation till dess symboliska kapital.

Innan jag påbörjar min redovisning av resultatet vill jag här även ta ett avstamp ur Bourdieus teorier om fält. När fokusgruppsintervjuerna genomfördes har jag utgångspunkten att informanterna var en del av flera olika sociala fält som har en koppling till socialtjänsten. Som socionomstudenter är de en del av det sociala arbetets fält. Samtidigt är de en del av andra fält – som i viss mån går in i varandra. Universitetet är ett fält, samt institutionen för socialt arbete. Som studenter är de även med i ett studentfält. När nu studenterna skall presentera deras bild av socialtjänsten innan utbildningen påbörjades, så är de ej en del av dessa fält. Vid denna tidpunkt kunde de endast betrakta och reflektera kring fälten utifrån.

Socialtjänsten som samhällsfunktion – en institution med ett viktigt uppdrag, men utan förmåga att fullfölja det

De erfarenheter som fanns av socialtjänsten innan utbildningen påbörjats, skilde sig åt mellan mina informanter. Flera hade direkta erfarenheter, som att ha varit i kontakt med socialtjänsten som samarbetspartner i sitt tidigare yrkesliv. Flera hade även

erfarenheter av att ha varit klienter inom socialtjänsten. En stor del av informanterna hade dock ingen direkt erfarenhet av socialtjänsten, utan byggde främst sin bild utifrån media och från vänner och bekanta. Ytterligare några informanter uppgav att de, innan utbildningen påbörjades, i princip inte kände till någonting om socialtjänsten, eller dess samhällsfunktion. Parallellt med att flera av mina informanter beskriver sin då ringa erfarenhet av och kunskap om socialtjänsten, så beskriver de samtidigt hur bilden var negativ.

Fokusgrupp 1

Oj, det är svårt att säga nu, för jag vet innan jag börja plugga, hade jag inte bra koll över huvud taget. Man vet att folk pratade om det negativt. Har fått höra av kollegor – får passa sig, socialtjänsten kommer och tar barnen. Mycket negativt man får höra. Annars ingen uppfattning.

Nej det är nog likadant för mig. Visste inte alls mkt kring hur det funkade rent regelmässigt. Det har man bättre koll på nu. Har väl inte heller från början helt inställd att det var socialtjänsten som var största arbetsgivaren för socionomer. Men. Också rätt negativ bild av soc.

En gemensam nämnare för i stort sett samtliga informanter var dock hur bilden av socialtjänsten som samhällsfunktion såg ut. Bilderna skilde sig således ej här gentemot dem som haft, eller inte haft, direkta erfarenheter av dem. I fokusgrupperna kom man fram till flera egenskaper som liknade varandra, och här blev gemensamma nämnare, i samtliga grupper. Socialtjänsten beskrevs som en viktig samhällsinstitution, som samhällets yttersta skyddsnät. Samtliga grupper underströk således socialtjänstens viktiga funktion och behovet av dess existens. Samtidigt beskrevs socialtjänsten som en samhällsfunktion som ej fungerade som den skulle. Man beskrev hur socialtjänsten led av resursbrist, av inkompetens, och av andra förutsättningar som ledde till att de ej kunde fullfölja sitt uppdrag (något annat uppdrag än att vara samhällets yttersta skyddsnät framkom ej här).

En bild växer således fram där socialtjänsten har ett viktigt uppdrag och en viktig funktion, men ej förutsättningar att kunna fullfölja dito.

Fokusgrupp 3

...mitt förra arbete så hade vi kontakt med socialtjänsten, vi kunde stänga av elen för dom som inte betala räkning. Min uppfattning då, dom var helt ostrukturerade, visste inte vad dom gjorde, blandade ihop klienter, kom inte ihåg några rutiner. Och extremt byråkratiskt...

Jag hade bilden av socialtjänsten Som det yttersta nätverket. Vart intresserad av politik länge. Kommer upp diskussioner om socialtjänsten då. Men det kändes som det var ganska negativ bild. Såg hellre andra yrkesområden...

Som jag ovan nämnt är informanterna här inte en del av det sociala arbetets fält. Däremot beskriver de hur de fått en uppfattning om socialtjänsten, i egenskap av deltagare i andra fält – såsom exempelvis andra professionsfält. Det framkommer även hur media här har spelat en stor roll i att skapa en bild av socialtjänsten hos mina informanter. Samtliga informanter som talade om medias bild av socialtjänsten, beskrev hur bilden var negativ.

Fokusgrupp 1

...Mkt negativt i media! Uppdrag granskning och så. Dom tar inte hand om barn när dom ska göra det, och gör det fel när dom väl gör det.

Fokusgrupp 2

Var mycket media och så också som påverkade, Uppdrag granskning och så. Varför svarar dom inte på frågorna tänkte man. Så först hade jag en ganska negativ bild tror jag.

Flera av informanterna beskriver således hur de fått till sig bilder om socialtjänsten av media. Det de beskriver stämmer väl överens med det som Lundälv och Moberg (2006) och Gibelman (2004) redogör för – socialsekreterare framställs som byråkratiska och inkompetenta. Flera av informanterna tar även upp Uppdrag granskning, och enskilda barnavårdsärenden som exempel på socialtjänstens (o)förmåga att utföra sitt arbete. Här kan jag se en klar koppling till Lundströms (2004) beskrivning av hur enskilda emotionellt laddade ärenden som rör barn ofta blir uppmärksammade i media. En slutsats här skulle sålunda kunna vara att ett fåtal, emotionellt laddade ärenden – välbevakade av media, har en stark påverkansfaktor av hur bilden av hela socialtjänstens verksamhet fungerar. Samtidigt visar även Lundströms (2004) studie på hur endast en minoritet av medierapporteringen kring socialtjänsten, är beskrivningar av socialtjänsten i negativa ordalag.

Socialtjänsten som framtida arbetsplats – Kognitiva strukturer börjar skapas och blir till habitus

När mina fokusgrupper diskuterar bilden de hade av socialtjänsten som en framtida arbetsplats innan utbildningen påbörjas, så växer även här en entydig bild fram. Samtliga informanter utom en, var rörande överens om att man inte såg socialtjänsten som en framtida arbetsplats för sig själva. Flera hade tvärt om klart för sig att man inte ville arbeta där.

Fokusgrupp 4

Jag skulle absolut inte jobba på socialtjänsten tänkte jag. Hade helt andra planer.

Fokusgrupp 3

Hade nog också lite andra planer (...) Nog aldrig tänkt att jag skulle jobba inom socialtjänsten.

Innan jag började på socionomprogrammet tänkte jag: inte socialtjänsten! Där kan jag inte hamna.

Således beskrivs här socialtjänstens egenskaper som framtida arbetsplats även här i negativa ordalag. Här kopplar även informanterna socialtjänstens egenskaper som arbetsplats, med socialtjänstens egenskaper som samhällsfunktion. Socialtjänsten beskrivs som en arbetsplats där man har ett viktigt jobb, med stort ansvar, men utan rätt förutsättningar att utföra sitt arbete. Fanns det då några positiva tankar om socialtjänsten som framtida arbetsplats? En informant framhöll att hen hade ett intresse av administrativt arbete, och kopplade arbete på socialtjänsten till just detta. En annan informant hade en bild av att det var lätt att få arbete inom socialtjänsten, och såg det därför som en säkerhet om hen inte fick andra jobb.

Fokusgrupp 2

Framför allt var jag glad att jag nog kunde få jobb där ganska lätt. Och, jag hade mkt tankar om att bli familjeterapeut eller kurator, men där (socialtjänsten⁵) kunde man alltid jobba...

Redan innan utbildningen påbörjats, visar informanterna hur de har ett specifikt förhållningssätt till socialtjänsten. Redan innan de skall kliva in på det sociala arbetets fält, så har de redan utvecklat en inställning till hur de skall relatera till socialtjänsten. Vi kan här se det som ett habitus som börjar utvecklas – informanterna har redan

⁵ Författarens anmärkning

formats till att inta en viss hållning. Hur har då detta habitus skapats, och hur kan detta tänkas påverka studenterna inför socionomutbildningen? Ett sätt att förklara detta är att anamma en schemateoretisk ansats.

Något som framkommer tydligt i studien (något som till viss mån kan ses som en självklarhet) är att de flesta informanterna hade någon tanke eller erfarenhet av socialtjänsten innan utbildningens start. Socialtjänsten var sålunda inget helt okänt fenomen för dem. Således kan man se hur det redan finns kognitiva strukturer – scheman gällande socialtjänsten, hos informanterna. Om vi här anammar en schemateoretisk utgångspunkt kan vi anta att de bilder som informanterna hade om socialtjänsten innan utbildningen, kommer att fungera som ett filter där all ny kunskap och erfarenhet om socialtjänsten kommer att passera genom (Alvaro et al. 2006). Alvaro et al. (2006) visar på hur detta är ett naturligt sätt att ta till sig ny information – att anpassa informationen kring de strukturer man redan har kring ämnet. Samtidigt är det enklare att ta till sig information utan att behöva ändra på de redan befintliga strukturerna. Om ett litet barn exempelvis möter en hund för första gången, och ser hur hunden är arg och kanske biter barnet. Då kommer det krävas många erfarenheter av snälla hundar innan barnet ändrar på sitt kognitiva schema om att hundar är elaka och bits.

På samma sätt som det ovan angivna exemplet kan vi tänka kring de kognitiva strukturerna kring socialtjänsten hos informanterna; Med en schemateoretisk utgångspunkt kan vi dra slutsatsen att studenterna, under utbildningen, kommer att ha lättare att ta till sig information som går att passa in i de strukturer som redan finns.

Rädslan av att bli en Soc-kärring

En intressant aspekt är att flera informanter tillskriver flera negativa aspekter av socialtjänsten och dess medarbetare – och därefter ger dem uttalat kvinnliga epitet, när de exempelvis talar om de typiska socialsekreterarna.

Fokusgrupp 2

Trängsynta äldre damer tänkte jag

Fokusgrupp 4

Vad jag tänkte? Ska jag vara väldigt brutal? Soc-kärringar. Bittra äldre kvinnor som skulle göra sina utredningar

Ovanstående citat blir av ett stort intresse då de sätts i relation till det som Moi (1994) beskriver som könshabitus. Könshabitus är den uppfattning man har om sig själv och andra i relation till det man ser som manligt och kvinnligt (Moi 1994). Genom exempelvis uppfostran och utbildning så formas ett beteende och ett förhållningssätt i relation till kön (ibid.). I min empiri framkommer ett tydligt habitus både i relation till socialsekreterare och till kvinnor. Man talar negativt och nedsättande kring socialsekreteraren och dess förmåga, och ger dem könsliga uttryck såsom exempelvis soc-kärring och trängsynta äldre damer. Detta tyder på en uppfattning att både kvinnor och socialsekreterare har ett lägre symboliskt kapital i det sociala arbetets fält.

Bilder av makt och kapital framträder

Sammantaget kan vi i denna första del se hur kognitiva scheman kring hur studenterna i framtiden kommer att ta in nya erfarenheter kring socialtjänsten har bildats. På samma sätt så har studenterna redan börjat göra typifieringar kring vad socialtjänsten

är och hur socialtjänsten fungerar. Ur ett socialkonstruktionistiskt synsätt upplever och konstruerar vi konstant verkligheten i förhållande till varandra (Berger och Luckmann 1998). Således kan vi utifrån detta perspektiv även se hur socialtjänsten skapas under fokusgrupperna. Även om den samlade direkta erfarenheten av socialtjänsten inte är särskilt stor, uppkommer typifieringar som fokusgrupperna till stor del enas kring. Något som här blev påtagligt var att socialtjänsten sågs som något som främst kunde laddas med negativa värden. Själva ordet – negativt, framkom i samtliga fokusgrupper kring hur bilden av socialtjänsten såg ut innan utbildningen. Trots att flera informanter framhåller deras ringa erfarenheter och kunskap kring socialtjänsten så skapas ändå dessa negativa epitet i fokusgrupperna. Det blir här en tydlig process, likt den Burr (2003) beskriver, där man strävar efter att kategorisera sin omgivning och därmed skapa typifieringar.

Som Burr (2003) beskriver leder typifieringar även sedermera till handlingar. Detta kan även jämföras med hur i synnerhet kulturellt kapital uppfattas (Bourdieu 1996). Exempelvis så uppfattas opera som betydligt finare än schlager – opera har ett högre kulturellt kapital än schlager. Detta leder till att en operafantast kan uppfattas och behandlas annorlunda gentemot en schlagerfantast.

Liknande processer som det ovan angivna exemplet sker här. I fokusgruppen talar informanterna om få, eller några enstaka konkreta erfarenheter och kunskaper kring socialtjänsten. Deras primära kunskapskällor är medierapportering och samtal med andra. Detta leder till att de kategoriserar och typifierar socialtjänsten, och ger dem olika epitet. Det framkommer i fokusgrupperna hur dessa typifieringar påverkar dem i deras framtida arbets- och karriärplaner. I dessa typifieringar framkommer det att socialtjänsten har låg status inom det sociala arbetets fält. Det framkommer i fokusgrupperna hur socialtjänsten är inkompetenta, svåra att samarbeta med, och lider av resursbrist. Dessa egenskaper är i sin tur exempel på både ekonomiskt och symboliskt kapital (Bourdieu 1996). Socialtjänsten har här lågt ekonomiskt kapital då de lider av brist på resurser. De lider även brist på symboliskt kapital då de inte har tillräcklig social kompetens eller kunskap i sin verksamhet.

6.2 Del 2. Bilder av socialtjänsten under utbildningen

I denna del kommer de bilder som studenterna uppfattar att de får om socialtjänsten på utbildningen, som samhällsfunktion och som framtida arbetsplats att presenteras. Jag kommer att redogöra för vilka egenskaper socialtjänsten ges, och hur socialtjänsten framställs i relation till andra yrken. Jag kommer att jämföra dessa bilder med den tidigare forskning jag presenterat kring arbetsmiljö inom socialtjänsten. Jag kommer att utgå ifrån fält, habitus och kapital, för att utröna vilken position som socialtjänsten har i det sociala arbetets fält utifrån de bilder som framkommer. Jag kommer även att utgå ifrån hur de kognitiva scheman som framkom i första delen påverkar hur studenterna uppfattar de bilder som framkommer under utbildningen. Utifrån dessa scheman kommer jag även att beskriva hur habitus kan återskapas i det sociala arbetets fält.

I relation till ovanstående del så är här informanterna en del i det sociala arbetets fält då de nu utgår från nutid – då de är studenter på socionomprogrammet. Samtidigt kan vi här se hur socialtjänsten är ett eget fält inom det sociala arbetet – som de alla står utanför.

Socialtjänsten som samhällsfunktion – bilden bekräftas och övergår till andra bilder

Samtliga informanter i fokusgrupper framhåller hur de nu fått en bättre kunskap och förståelse om vad socialtjänsten är, vilket uppdrag de har och vilka förutsättningar som finns kring deras verksamhet. När informanterna här diskuterar om socialtjänsten som samhällsinstans, framkommer det att de bilder de fått av utbildningen, till stor del bekräftar den bild de redan haft. Det framkommer i fokusgrupperna hur de fått lära sig att socialtjänsten har brist på resurser, och därmed brist på möjligheter att fullfölja sitt uppdrag.

Fokusgrupp 1

Jag har nog fortfarande tyvärr lite negativ bild (...) Man har ju fått ett sammanhang för vart socialtjänsten befinner sig i samhället. Men, Ja det är nog samma. För lite resurser och, liksom, ambitioner men inte så stora möjligheter.

Dom har ju gett en bild av att det är viktigt för samhället, att det måste göras, men att det självklart alltid är för lite resurser, så blir det snävt och tråkigt.

En gemensam nämnare för samtliga fokusgrupper är att denna fråga kring bilden av socialtjänsten som samhällsinstans, snabbt går över till att handla om bilden av socialtjänsten som framtida arbetsplats. I samtliga fokusgrupper går samtalen nästan direkt över till att handla om bilder studenterna fått till sig av socialtjänsten som relaterar till socialtjänsten som framtida arbetsplats. Även om dessa frågor lätt kan gå in i varandra så blev det ett tydligt fokus på hur utbildningen framställde socialtjänsten som arbetsplats – aspekter som kunde relateras till exempelvis arbetsmiljö och handlingsutrymme för socialsekreterare. Ser man detta ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv så finns det här en intressant infallsvinkel till ovanstående. En central aspekt ur socialkonstruktionism är att verkligheten tolkas olika och ser olika ut i relation till olika sociala och kulturella kontexter (Burr 2003). En polis kan för mig exempelvis betyda trygghet, men samtidigt maktmissbruk och hot för någon i en annan social kontext. För mig som forskare (och tillika socialsekreterare) har socialtjänsten flera betydelser där jag dessutom har ett intresse sprunget ur flera angreppspunkter. Något som här blir tydligt är att socialtjänsten har en primär betydelse för informanterna. Socialtjänsten är för informanterna en eventuell framtida arbetsplats – eller en icke arbetsplats. När mina informanter reflekterar kring socialtjänsten så ser de på socialtjänsten utifrån en specifik kontext: De är socionomstudenter och socialtjänsten är den största arbetsplatsen för socionomer. Utan att jag hunnit ställa frågan gick således diskussionen vidare till:

Socialtjänsten som framtida arbetsplats – den negativa bilden förstärks, den positiva bilden ses som felaktig

I relation till ovanstående frågeställningar träder här en mer mångfasetterad bild fram i mina fokusgrupper, som jag nedan ämnar redogöra för. En aspekt som dock samtliga fokusgrupper diskuterade var det viktiga jobb socialsekreterare hade. En gemensam nämnare i fokusgrupperna var att socialtjänsten framställdes som en viktig arbetsplats, men där man inte hade förutsättningarna att göra ett bra jobb.

I fokusgrupperna framkom att man fått till sig att man hade ett stort ansvar som socialsekreterare – och att jobbet ställde stora krav. En annan aspekt som framkom var stress och stresstålighet.

Fokusgrupp 2

Man pratar om socialtjänsten som något man måste vara väldigt stark för att klara av för det är så tungt – det här måste ni klara av, det kommer vara tufft. Den bilden får man.

Håller med om den bilden man fått att det är ett stort ansvar. Så viktigt jobb – allt finns inom socialtjänsten. Många olika inriktningar och så – allt går ju via socialtjänsten. All problematik med människor liksom. Väldigt brett och väldigt komplext.

Fokusgrupp 1

Att man måste vara tålig. Hmm, sen är det nog personligheten som spelar in. Sen behöver man kunskap också. Eller så.

En grej jag tänker på speciellt är att det är mycket att göra. Man har många klienter och brukare och att det finns för lite tid.

Stressigt säger man ofta. Som ett nyckelord liksom att man måste vara beredd på stress.

Man ska va stresstålig säger man mkt. Mycket att göra.

I flera av fokusgrupperna kommer informanterna fram till att de får bilden att det är ett så pass svårt arbete att det inte går att utföra ett bra jobb. De högra kraven och det stora ansvaret som presenteras ovan i kombination med brist på resurser leder till att studenterna får bilden att det inte går att utföra ett arbete som de kan vara nöjda med.

Fokusgrupp 3

Har nog fått uppfattningen att det inte går att göra ett bra jobb på socialtjänsten (...) det veckar väldigt tufft och tungt, svårt att göra ett bra jobb.

Det är det här med resurser igen. Många socialsekreterare vill göra ett bra jobb och gör det, men många gånger är det brist på resurser och det blir inte så bra man hoppats.

Låt oss göra en kort återgång till studenternas bilder av socialtjänsten innan utbildningen påbörjades. Sammantaget var det flera olika negativa aspekter som framkom – både i relation till socialtjänsten som samhällsfunktion och som framtida arbetsplats. Socialtjänsten klarade inte av att fullfölja sitt (dock viktiga) uppdrag, de led av resursbrist och präglades även av inkompetens. När nu studenterna diskuterat och reflekterat kring de bilder de fått till sig av- och under utbildningen så finns det några, till synes enkla, slutsatser som vi här kan utröna. Ur ett schemateoretiskt synsätt så påverkar de kognitiva strukturer som redan finns förutsättningarna för den fortsatta inläringen (Carle et al. 2006). Den negativa bild som studenterna redan hade kring socialtjänsten präglar således deras fortsatta inläring. På så sätt har studenterna lättare att ta till sig sådana aspekter som de uppfattar som negativa – då de passar in i de scheman de redan har kring socialtjänsten. Denna aspekt tydliggörs än mer när jag nedan beskriver hur studenterna uppfattar positiva bilder de får till sig om socialtjänsten.

I samtliga fokusgrupper uppger informanterna att de även ibland får höra hur socialtjänsten också kan vara en bra arbetsplats och där verksamheten fungerar väl. I två av fokusgrupperna menar man att det främst är när det kommer föreläsare från fältet – som själva jobbar inom socialtjänsten, som denna bild ges. Däremot så tar man i tre av fokusgrupperna upp att de inte tror att denna positiva bild som ges stämmer. Informanterna i dessa grupper håller med varandra i att de upplever att föreläsarna försöker göra bilden av socialtjänsten bättre än vad den redan är, och att

bilden som förmedlas inte stämmer. I en fokusgrupp talade man även om gästföreläsande socialsekreterare från fältet där man upplevde hur man starkt ogillade sitt arbete och var utbrända.

Fokusgrupp 4

På det besöket var de helt utmattade, helt ofattbart att de ens kunde vilja presentera sina tjänster för oss.

Dom försöker ju ändå framställa socialtjänsten som en bra arbetsplats, för dom vill vi ska jobba där för det är brist på folk. Men man kan ju ändå ana andra attityder som ligger bakom där.

Så kommer folk utifrån som ska berätta om "mitt jobb på socialtjänsten". Så försöker dom förmedla att det är kul, men så lyser det igenom, det känns som att dom inte tycker det.

Fokusgrupp 2

Vissa säger, det är en så bra arbetsplats, men det känns som det inte stämmer. Det kommer vara tufft och svårt.

I en annan fokusgrupp beskriver de en bild av att flera föreläsare (framförallt i början på utbildningen) ville framställa idealbilden av hur det kunde se ut på socialtjänsten, där man saknade en problematisering.

Fokusgrupp 3

Först var det nästan lite väl positiv bild av socialtjänsten. Dom berättade aldrig hur det var, utan dom pratade om idealbilden av socialtjänsten – fastän det var uppenbart att så var det inte i verkligheten. (...) Bilden av socialtjänsten blev liksom lite för idealiserande i början.

Ja det blev himla godtyckligt, man fattar ju att det inte kan gå till så.

Vi kan här se hur studenterna har svårare att ta till sig sådan kunskap som motsäger de scheman som redan skapats hos studenterna. Vi kan i resultatet exempelvis se hur studenterna beskriver hur socialtjänsten framställs som en tuff och tung arbetsplats – vilket sedermera skapar en rädsla och oro över hur informanternas egna eventuella arbetssituation skulle kunna se ut på socialtjänsten. När det däremot kommer föreläsare från fältet, som arbetar inom socialtjänsten, och beskriver hur socialtjänsten kan vara en bra arbetsplats, så intar informanterna ett skeptiskt förhållningssätt. Då denna information motsäger sig deras skapade strukturer och scheman så blir den således svårare att ta till sig. Istället beskriver informanterna hur de närmast har genomskådat föreläsarna i deras positiva bild, och beskriver hur de ej kan ta till sig den. Ur en schemateoretisk ansats så skulle ovanstående exempel kräva en ackommodation – att de redan befintliga strukturerna ändras (Carle et al. 2006). I empirin blir det tydligt att de positiva aspekterna som framställs om socialtjänsten inte är tillräckligt starka för att leda till en ackommodation. Istället anpassas informationen till de erfarenheter informanterna redan har – varpå informanterna utgår från att de positiva egenskaperna som framkommer inte stämmer.

Opus operandi – reproduktioner i det sociala arbetets fält

Carlhed (2011) beskriver hur det i varje fält finns en förhärskande ordning – en doxa. I doxan rymmer värderings- och trossystem för hur man skall tänka och agera i fältet. Carlhed (2011) beskriver dem som strukturer som styr för hur man skall tänka och vad som är passande eller inte passande, vad som är rätt och fel. Det är också i dessa doxor som habitus skapas och återskapas. Detta sker parallellt med en maktkamp, där

kampen om makten inuti fältet kan ändra doxorna för att på så sätt även ändra habitus. Ett konkret exempel på detta är när Rosa Parks vägrade resa på sig på bussen, då en vithyad man ville ha en sittplats. Rosa gick här utanför doxan, vilket blev ett starktskott för en maktkamp där doxan tillslut (i viss mån) ändrades.

Bourdieu (1973) hade två angreppssätt när han studerade doxorna - opus operatum och opus operandi. Opus operatum syftar till att studera de faktiska strukturerna, medan opus operandi fokuserar på hur strukturerna i doxorna skapas och återskapas. Bourdieu och Passeron (2008) understryker även utbildningens roll i opus operandi. Utbildningen ger en ingång för studenten till ett visst fälts doxa – och visar således hur man skall bete sig, tänka och agera inom fältet. På så sätt spelar utbildningen en viktig roll i att skapa och återskapa doxan inom ett fält (Bourdieu och Passeron 2008). Nedan följer beskrivningar om hur mina informanter upplever att de förutsätts agera inom det sociala arbetets fält i relation till socialtjänsten.

I samtliga fokusgrupper framkommer det även att informanterna upplever att de förutsätts arbeta (åtminstone delvis i karriären) inom socialtjänsten.

Jag tycker det känns som det är väldigt underförstått – många kommer jobba inom socialtjänsten. Man utgår att man ska ha socialtjänsten som framtida arbetsgivare. Många kurser och föreläsare verkar ha den utgångspunkt. Många övningar har det utgångspunkten – klientsamtal, ”hur hade du som socialsekreterare gjort här?”

I en fokusgrupp uppger man att man upplever hur lärare och föreläsare även utgår från att ingen vill arbeta inom socialtjänsten, men att man förutsätts att göra det ändå. I denna grupp diskuterar man även huruvida lärarna framhåller negativa aspekter inom att arbeta på socialtjänsten för att få en ärlig kontakt med eleverna. Man diskuterar hur det råder en allmän konsensus kring missförhållanden inom socialtjänsten, och att lärarna därför inte vill uppfattas som att de vill dölja detta. Detta gäller i synnerhet skolans egna lärare och föreläsare, medans de som kommer utifrån förmedlar en mer positiv bild.

Fokusgrupp 3

Dom utgår från att man inte vill ha jobbet, men att alla kommer få börja där. ”Det här jobbet vill ingen ha men ni kommer hamna där i slutändan”.

Dom som kommer utifrån är mer positivt inställda än vad lärarna är.

Dom kanske inte vill bygga upp för höga förväntningar. Jag vet inte. Funderat mycket på det. Men jag vet inte varför dom gör så. Ingen aning. Kanske det där med förväntningar.

Jag tänker mig lite att det är, dom tänker att det är den allmänna uppfattningen som råder – att det är misär. Då vill dom ta in det så att dom är i lag med eleverna – istället för att komma med en helt annan bild och framstå som Ufon. Känns ibland som att dom har ett spel för att få kontakt med studenterna – att lyfta alla missförhållanden.

Det är som med mattelärare – ingen vill ju sitta på en mattelektion där läraren brinner för matte när ingen annan gör det...

Men man får den bilden ”Soc - där vill ingen jobba”.

Vi kan här se hur informanterna beskriver hur de upplever att doxan ser ut – studenterna förutsätts arbeta en del av sitt yrkesliv inom socialtjänsten. Socialtjänsten blir ett arbete ingen vill ha, men som informanterna förutsätts hamna på. I en av

fokusgrupperna beskriver man hur de får höra hur många nyutexaminerade socionomer direkt hamnar på socialtjänsten. De beskriver en olust kring detta, i skuggan av hur socialtjänsten beskrivs som en ansvarstygnd, stressfylld och hård arbetsplats. De beskriver även hur föreläsare beskriver att det tar lång tid – två år, innan en ny socialsekreterare blir säker på sitt jobb. Även detta leder till en osäkerhet till att arbeta på socialtjänsten.

Fokusgrupp 2

Det var någon föreläsare som sa – oftast hamnar nyutexade på socialtjänsten på ett eller annat sätt. Men det är inte bra, man borde hamna på andra änden, som inte har med socialtjänsten att göra. Jaha tänkte jag, är det så svårt, men att man kanske ändå hamnar där, oj, det kommer bli tungt. Kommer jag hamna där? ...

Och så säger dom – det kommer ta två år innan ni blir vana med jobbet.

Jaa precis.

Och det känns inte så trevligt att vara osäker i två år på sitt jobb.

Aronsson m.fl. (2010) och Tham (2008) visar på hur socialsekreterare, i högre grad än andra yrkesgrupper, lider av stress och psykisk ohälsa, och byter därför i högre grad jobb. Det framkommer vidare att socialsekreterare upplever att de ej kan fullfölja sitt jobb, då det är allt för svårt och komplext i relation till resurser och arbetsbelastning samt brist på erfarenhet. Denna bild återkommer även ovan i min empiri. Mina informanter beskriver hur de får till sig just dessa bilder, som tidigare forskning kring socialtjänsten bekräftar. Vi kan se detta som ett opus operandi – de strukturer som finns inom fältet återskapas på utbildningen. Vi kan se det som att studenterna, under utbildningen, lär sig hur de skall förhålla sig till socialtjänsten. Detta skapar i sin tur ett habitus som sedan finns med när de själva kommer ut i den arbetande delen av det sociala fältet. Jag ämnar återkomma till detta senare i del 3.

Utredande arbete kontra behandlande arbete – skillnader i symboliskt kapital

I tre av fokusgrupperna beskriver man hur en stor del av arbetet i olika kurser går ut på att skriva utredningar. I dessa grupper är informanterna överens om att man anser att det är för stort fokus på just utredningar – då man ser det som att utredningar endast är förknippat med socialtjänstens verksamhet. Samtliga informanter i dessa grupper är även överens om att de upplever hur också lärarna anser att det är för stort fokus på utredningar i kurserna. De beskriver hur lärarna antingen säger det rakt ut, eller uppmanar att vara noga med att studenterna skall skriva i kursutvärderingen om man anser att kurserna har för stort fokus på utredningar. Det framkommer även hur informanterna upplever det som att lärarna fått direktiv från sina chefer att fokusera på utredningsarbete.

Fokusgrupp 1

Mycket är så, vi har utredningsarbete och utredningssamtal, utredningssamtal kan väl också vara behandlande, men det är mycket fokus på utredningar hela tiden.

Jag har även märkt att många lärare är kritiska att vi jobbar med utredningar. ”Vi borde försöka ändra det här, skriv det i kursutvärderingen – gillar ni inte det här med utredningar – skriv det!” Lärarna tycker inte det är kul att det är den inriktningen tror jag.

Märks på lärarna att det kommer uppifrån, att studenterna ska jobba med utredningar. Märks att dom fått det från fältet.

Vad är det då som informanterna uppfattar hamnar i skymundan bakom allt fokus på socialtjänst-/utredningsarbete? Här är samtliga informanter i dessa tre fokusgrupper enstämmiga – behandlande arbete och kuratorsarbete. I fokusgrupperna framställs kuratorsarbetet som en kontrast till socialtjänstarbete. Då socialtjänsten är ett arbete som informanterna förväntas hamna även om de inte vill det så ses kuratorsarbetet eller övrigt behandlande arbete som det studenterna förväntas vilja arbeta med.

Fokusgrupp 2

Kurator!

Jaa

Mm

Ja alla snackar om kurator, bli kurator eller familjeterapeut.

Ja på någon skola eller sjukhus och så.

Fokusgrupp 3

Kurator blir liksom på något sätt finare än att jobba på socialkontor.

Ja det blir som drömjobbet.

En positiv aspekt av socialtjänstarbete som framställs i samtliga fokusgrupperna är att arbete inom socialtjänsten framställs som en nyttig erfarenhet. Informanterna beskriver hur det även beskrivs som att det är oerhört lärorikt och att det ökar chanserna att få andra jobb (som exempelvis behandlande arbete) om man jobbat en tid som socialsekreterare. Däremot uppger flera informanter hur de inte uppfattar detta som en positiv aspekt, utan att det snarare ytterligare visar på hur ingen egentligen vill arbeta på socialtjänsten, men det istället exempelvis är ett ställe man bara hamnar på.

Fokusgrupp 4

Många ger liksom bilden: Man får nog göra några hundår där först, innan man kan gå vidare därifrån sen.

Ja det blir liksom en bra erfarenhet, något man ska ha gjort

Haha, jo fy.

Fokusgrupp 1

Sen är det ju att det kan vara en bra erfarenhet att jobba på socialtjänsten. Om man nu ska ha något annat sen.

Fast det kommer inte från utbildningen, mest när man pratar med vänner och andra, men inte utbildningen.

Jag kan nog hålla med om att det är på något sätt den bild utbildningen ger, det är den ordningen. Först lite sämre jobb och sen bättre jobb.

Får känslan av att socialtjänsten är ett ställe man hamnar, så kan man komma någon annan stans därifrån. Där kan man alltid få jobb.

Något som här framkommer tydligt är de positiva egenskaper som kurators- och annat behandlande arbete får, i jämförelse med arbeten inom socialtjänsten. Vi kan här se hur maktstrukturerna i det sociala arbetets fält befästs. Behandlande arbete ges en högre status då det framställs som ett mer åtråvärt arbete, medan arbete inom socialtjänsten mer ses som ett mål på vägen för att kunna nå till ett behandlande arbete. Det blir här tydligt hur kurators- och behandlande arbete får ett högre symboliskt kapital. Utan att ge behandlande arbete några specifika egenskaper så framställs det i mina fokusgrupper som ett bättre jobb, med högre status. Detta kan sättas i relation till det Bergmark och Lundström (2008) och Liljegren (2008) presenterar i sina studier. Liljegren (2008) visar på hur andra yrkesgrupper som socionomer ofta samverkar med har en starkare ställning än socionomer då de har en statlig legitimation. Exempel på dessa yrkesgrupper är läkare, psykologer och lärare. Liljegren (2008) redogör även för att socionomutbildningen är generell och tvärvetenskaplig. Därmed hämtar man kunskap från andra teoretiska grenar, som exempelvis medicin och psykologi. Bergmark och Lundström (2008) beskriver hur ett symptom på ovanstående är specialiseringstrenden i socialt arbete. Den generella kompetensen räcker inte så socionomen upplever att hen behöver specialisera sig för att ha en tillräcklig kompetens för sitt arbete.

Sett till min empiri blir det tydligt att andra fält har högre status och högre makt än det sociala arbetets fält. Ser vi till socialtjänsten så är det en arbetsplats som i princip uteslutande består av socionomer, således i hög grad avgränsat till att vara i det sociala arbetets fält. Detta blir av intresse om vi jämför med yrkesgruppen kuratorer. De befinner sig ofta i andra fält som exempelvis skolan eller sjukvården – fält med högre makt och status. Därmed kan vi se hur kuratorsarbete får ett högre symboliskt kapital då yrket ligger närmre andra fält med högre anseende och makt. Genom att arbeta med behandlande arbete så närmar sig socionomen fält inom medicin och psykologi. Samtidigt som socionomen påverkas av maktkonflikter från olika fält så blir det även en maktkonflikt inne i det sociala arbetets fält. När andra yrkesgrupper ges mer makt så får socialtjänsten mindre makt. Då den ligger längre ifrån de andra fälten, och är mer generell i sin vetenskapliga grund, förlorar den symboliskt kapital, och således även makt.

Var bilden kommer ifrån

I två av fokusgrupperna uppkommer en frågeställning i diskussionerna; Den bild som utbildningen ger av socialtjänsten – var kommer den ifrån? Är det klasskamrater och andra bekanta som främst påverkar en, eller är det föreläsningar och lärare? Utan att detta är en fråga som ställs så kommer diskussioner om detta upp. Till en början är informanterna i dessa fokusgrupper oense, och diskuterar huruvida en viss aspekt förmedlas av lärare och föreläsare, eller endast av klasskamrater och andra. I båda grupperna kommer man dock fram till att det antagligen är en kombination, och att det är svårt att utröna.

Fokusgrupp 3

Jag tänker mest att det är vi som pratar om det, inte att en lärare sagt det eller så.

Det blir liksom som rykten.

Fast det kommer ju ändå någonstans ifrån, diskuteras det på skolan så måste det ju vara från någon lärare eller så.

Jag tror det är lite både och, som hönan och ägget typ, går inte att urskilja riktigt.

Berger och Luckmann (1998) beskriver den grundläggande utgångspunkten inom socialkonstruktionism som att individens uppfattade verklighet skapas i social interaktion. Utifrån de bilder som framkommer på exempelvis föreläsningar, så diskuteras de även med studiekamrater och andra – och jämförs med de bilder man redan har. Således spelar informanternas habitus även här en roll – då studenterna relaterar och jämför bilderna med de erfarenheter de har. När studenter och lärare exempelvis diskuterar socialtjänsten – så är de även med i en skapandeprocess av just socialtjänsten. Socialtjänsten i sin tur påverkar på vilket sätt studenter och lärare talar om socialtjänsten. Således blir det ett cirkulärt informationsflöde, eller ett exempel på opus operandi, hur doxorna kring socialtjänsten skapas och återskapas.

I två av mina fokusgrupper resonerar informanterna kring hur bilden av socialtjänsten förändrats hos dem i relation till innan utbildningen. Flera av dem uppger till en början hur de har fått en mer nyanserad bild, och hur den inte är lika negativ som innan utbildningen påbörjats. Men under diskussionerna uppger flera informanter så småningom att bilden inte alls blivit mindre negativ. Detta förvånar informanterna – då de upplever att de har en mer negativ bild än vad de innan trodde.

Fokusgrupp 4

När jag tänker på det så är det kanske inte så mycket mer nyanserat nu. Eller jo nyanserat, man vet mer och, jag har lärt mig mycket om hur socialtjänsten fungerar. Men jag tycker ju likadant, jag vill inte jobba där, jag tycker ju inte det verkar bättre nu.

Citatet ovan är även detta ett exempel på hur bilden av socialtjänsten kan skapas, och förändras i social interaktion. Då informanterna diskuterar bilden av socialtjänsten träder flera negativa egenskaper fram – vilket leder till att bilden av socialtjänsten blir värre än vad informanterna trodde från början. En tolkning här kan vara att bilden av socialtjänsten uppfattas som mer negativ under fokusgrupperna då de negativa aspekterna diskuteras.

6.3 Del 3. Hur påverkar ovan nämnda bilder studenterna i deras val av praktik, tankar om framtida yrkesval och deras yrkesroll?

I de två tidigare delarna har jag fokuserat på bilder av socialtjänsten som framkommit, både före och under utbildningen. I denna tredje del kommer jag nu rikta in mig på vilka konsekvenser dessa bilder får. Jag kommer att beskriva hur dessa bilder påverkar studenterna när de ska välja praktikplats, och hur de tänker kring framtida yrkesval och yrkesroll. Jag kommer att beskriva olika strategier som studenterna anammar för att relatera till socialtjänsten. Dessa strategier tar sitt avstamp ur den maktkamp som pågår inom sociala fält och drivkraften att uppnå legitimitet i sin yrkesroll utifrån symboliskt kapital.

Socialtjänsten – vägen inte målet

En majoritet av mina informanter läser termin fyra då studien genomförs. Detta innebär att de mycket nyligen behövt ta ställning vart de skall välja praktikplats, då praktiken sker under termin fem. Som ovan nämnts, beskrivs socialtjänsten som det tråkiga men nyttiga valet. En informant beskriver det som att socialtjänsten är det takiska valet – för det ger flest möjligheter till, framförallt andra, jobb i framtiden.

Flera informanter beskriver även hur de känner en press på att välja socialtjänsten som praktikplats trots att de fann andra praktikplatser mer intressanta och roliga – samt mer i linje med vad de själva ville arbeta med som socionomer.

Fokusgrupp 2

Jag fick precis reda på praktikplats. Jag tänkte, ska jag tänka taktiskt att välja socialtjänsten, det är ju den bästa erfarenheten, eller ska jag göra något roligt. Lite så tänker man. Nu fick jag plats på ett HVB-hem. Så då blev valet, ja inte socialtjänsten. ja, det blev så, ett HVB-hem istället.

Vad är det?

Hem för placerade ungdomar. Och det är nog den generella uppfattningen. Vet inte om alla lärare säger så. Men snacket i klassen. Socialtjänsten är det nyttiga och tråkiga typ. Socialtjänsten är det taktiska, bästa erfarenheten, man ska ha gjort det nån gång. Typ, jag kan få gjort det på min praktik så har jag gjort det, så kan jag jobba med något annat sen.

Jag känner igen det där faktiskt. Jag har omedvetet känt att jag ska börja med socialtjänsten. Man ska börja med det, det är en bra startpunkt

I en fokusgrupp beskrev en informant hur hen gick emot strömmen när hen inte valde socialtjänsten som praktikplats. Informanten uppfattade en påtaglig press att välja just socialtjänsten, men uppgav att hen trots detta valde något annat.

Fokusgrupp 1

Alltså, jag var ganska påverkad av det förut, att man måste välja socialtjänst som praktikplats för att få den erfarenheten. Men jag kan inte det, inte bara sånt administrativt arbete. Jag har sökt praktikplatser som är mer behandlande inriktning.

I samtliga fokusgrupper ger man socialtjänsten egenskaper som tråkiga och nyttiga – som ovan. Då socialtjänsten även beskrivs som det förväntade valet vid praktikplats och jobb så ses andra arbetsplatser som mer unika – och därmed mer åtråvärda.

Fokusgrupp 2

När vi hade fältstudier så var vi ju på olika arbetsplatser, och vi blev tilldelade det. Och dom platserna som inte var förknippade med socialtjänsten – dom var lite mer lyckligt lottade. Och så var vi resten klumpen som hamnade på socialtjänsten i Angered. (skratt)

Det är lite lustigt att det finns den generella uppfattningen att socialtjänsten är lite tråkigare på något sätt. Men mer erfarenhetesgenererande, eller jag vet inte. Men man får lätt jobb där, och börjar jobba där. Och så söker man sig vidare typ.

I tre av fokusgrupperna diskuterade man hur lätt det var att få jobb på socialtjänsten. Man uppfattade det som att de hela tiden behövde ny personal – vilket gjorde att socialtjänsten även kunde ses som en enkel reservplan, om man ej fick andra jobb. I en fokusgrupp blir en praktikplats inom behandlande arbete också ett taktiskt val, för att underlätta att kunna få jobb där sedan. Detta då jobb inom behandlande arbete sågs som svårare att få.

Fokusgrupp 3

Jag tänkte att om jag kan få erfarenhet inom behandlande arbete inom praktik kanske jag kan få det sen kanske svårt att ta sig in där annars. Myndighetsutövning kan jag säkert få ändå om jag vill sen när jag söker jobb.

Kan man tänka sig att pendla en bit så kanske du kan få vad du vill. Men socialtjänstjobb har jag hört ”dom skriker ju efter folk” det kan du få nu om du vill.

Två strategier – samma mål

Jag har tidigare redogjort för hur socialtjänsten framställs som en arbetsplats med låg status i det sociala arbetets fält, och hur det ges flera negativa egenskaper. Det framkommer sedermera hur andra yrken ges högre status och hur de därmed ses som mer åtråvärda. När mina fokusgrupper genomförs studerar informanterna på termin tre och fyra på socionomprogrammet. Således har flera av dem redan behövt göra konkreta val i förhållande till sitt kommande yrkesliv, då de under termin fyra väljer praktikplats. Resterande studenter kommer inom en snar framtid att ställas inför detta val. Det framkommer här hur informanterna behöver inta ett förhållningssätt gentemot socialtjänsten. Socialtjänsten utgör en så pass grundläggande och fundamental del av det sociala arbetets fält, att studenterna på olika sätt tvingas relatera till dem i sitt val av praktik, och i deras tankar om kommande yrkesval.

När informanterna här ovan diskuterar praktik och kommande yrkesliv så framkommer två olika strategier kring hur de skall förhålla sig till socialtjänsten.

I den ena strategin så söker man sig till socialtjänsten under praktiken, för att få erfarenhet av att arbeta som socialsekreterare. På så sätt så kan man så snabbt som möjligt tillskansa sig erfarenhet av att arbeta inom socialtjänsten. Denna erfarenhet beskrivs som viktig, och som ett medel för att kunna få andra arbeten. I den andra strategin försöker man redan under praktiken få en plats inom behandlande verksamheter eller andra arbetsplatser som inte är socialtjänst. På så sätt kan man här få den nödvändiga erfarenheten av exempelvis kuratorsarbete som krävs för att efter studierna, direkt kunna få ett sådant arbete – och på så sätt slippa att arbeta inom socialtjänsten.

Båda dessa strategier har flera gemensamma nämnare – de vill undvika att hamna på socialtjänsten i sin framtida yrkeskarriär. De bilder som presenterats av socialtjänsten i empirin visar på en så låg status av yrket i det sociala arbetets fält, att man skapar dessa strategier för att komma till andra yrken, med högre status. Det blir här än mer tydligt vilken skillnad de finns i symboliskt kapital mellan socialtjänsten och behandlande verksamheter. Socialtjänsten beskrivs antingen som en arbetsplats som informanterna kan ha i reserv, om de inte skulle kunna få något annat, eller som en startpunkt, där man snabbt kan ta sig ifrån till något annat arbete.

Socialtjänsten - Inte en del av planen

I flera av fokusgrupperna beskriver informanterna varför de började läsa till socionom, och hur de senare vill arbeta. Primärt bygger beskrivningarna på hur informanterna vill arbeta med människor, att hjälpa andra – primärt genom att bygga relationer. I dessa fokusgrupper uppger informanterna även hur dessa beskrivningar svårigen går ihop med att arbeta på socialtjänsten.

Fokusgrupp 2

Men jag tänker så om socialtjänsten. Man får liksom ingen bild eller så vad som händer med klientens liv. Man får en klient, ger typ ett bidrag eller så och sen vet man inte vad som händer. Jag vill mer jobba behandlande, eller med samtal och så. Att följa någon mer nära, att få en relation. Och det är en bild jag fått, man har inte den långsiktiga synen, man ser inte heller resultat. Det är något som jag känner att jag inte vill jobba med. Jag vill se resultaten, kunna bygga relation, så tänker jag.

Jag valde socionomutbildningen just för att jobba med människor, känna med människor på nått sätt. Klart att socialtjänsten hjälper till men det är så byråkratiskt, en myndighet och så. Man är inte nära klienterna. Man är en myndighet. Inte som en kurator som faktiskt samtalar med klienterna och är nära och ser den här förändringen i människors liv.

I avsnittet ovan beskriver informanterna hur arbete inom socialtjänsten inte går ihop med de tankar de har om vad socialt arbete innebär. I flera fokusgrupper beskriver man hur man vill arbeta med människor, och med relationer – att kunna förändra en människas liv till det bättre. Just de här begreppen – ”relationer” och ”arbeta med människor” är något som återkommer ofta i fokusgrupperna. En tolkning av detta kan vara att dessa begrepp är en del av det sociala arbetets doxa – något socionomer förenas kring. Likt trosbekännelser inom religioner kan detta vara en del av något som definierar vad socialt arbete är. Något anmärkningsvärt utifrån denna tolkning är då att informanterna uppfattar hur arbete inom socialtjänsten går utanför doxan för socialt arbete. En annan tolkning här är hur det finns olika doxor inom socialt arbete, då detta fält innefattar flera olika fält som samspelar. Universitetet är ett eget fält, liksom studenterna. Ur denna tolkning kan vi se hur exempelvis universitetet skapar en egen doxa, där socialtjänstarbete i viss mån utesluts i tolkningen vad socialt arbete är. Något som här dock motsäger denna tolkning är den bild som framkommer av socialtjänstens vikt i samhället. Informanterna är överens om att socialtjänsten har en viktig funktion, och att det arbete som bedrivs är viktigt. Vi kan sålunda se hur socialtjänsten har ett existensberättigande inom den doxa som informanterna definierar som socialt arbete. Däremot så har socialtjänsten lågt symboliskt kapital i doxan, vilket gör att den inte är med som en del i karriärplanen. Sammantaget så erkänner informanterna socialtjänstens vikt och betydelse, men att arbeta där är, som tidigare nämnts, kopplat med så många negativa egenskaper att den ligger lågt i kurs i symboliskt kapital.

En dyster bild men med chans till förändring – ett fält med förändringspotential?

Vidare i fokusgrupperna uppkommer frågan hur de bilder de beskrivit kan komma att påverka dem om de skulle börja arbeta som socialsekreterare. Här framkommer en oro över hur väl de skulle kunna utföra sitt arbete. Många beskriver hur socialtjänsten inte skulle vara deras förstaval, och att det i så fall skulle vara i brist på andra arbeten – eller som en väg in till andra arbeten. Utifrån detta så diskuterar informanterna hur detta skulle kunna påverka dem i sin yrkesroll.

Fokusgrupp 2

OJ, Det är nog inte så bra.

Då gör man ju inte jobbet så bra som man hade kunnat göra. Man är ju inte engagerad.

Man går ju inte in med glädje och sug direkt. Och då kan jag tänka mig att det, rätt tråkigt kanske, om man inte har något driv, kan det bli sugit kanske.

Man kan dra en parallell med lärare t.ex. man märker ju direkt när en lärare är oengagerad och tänker att det här ämnet inte är så kul. Då tilltalar ju det inte eleverna alls. Och om man märker när en lärare verkligen brinner för ett ämne, då märker eleverna det. Och så är det väl i andra professioner att man märker när någon har ett driv och verkligen vill hjälpa så, ja.

Det är också det där med att man går in med att man bara ska jobba två år eller så, det där med långsiktighet, inte så konstigt att det inte blir något långsiktighetstänk om alla slutar och det är rotation på personal och så. tänker att det är väldigt svårt att jobba långsiktigt då, om det är så.

I två av fokusgrupperna diskuteras slutligen hur informanterna närmast känner sig förvånade över sin negativa uppfattning. De beskriver här även hur de tycker det är synd att bilderna ser ut som de gör, och undrar om det kan stämma överens med hur det verkligen är att arbeta på socialtjänsten. Informanterna understryker

socialtjänstens uppdrag och vikten av att den skall fungera väl. Informanterna diskuterar hur de eventuellt borde testa på att arbeta där för att se hur det verkligen är. Informanterna diskuterar även här att de, i rollen av framtida socialsekreterare, har möjlighet att ändra det som är negativt till det bättre.

Fokusgrupp 2

Jag tycker det är synd att man har så negativ uppfattning på något vis. Det är ju ändå en viktig myndighet och viktigt arbete man håller på med och så. Man har en viktig roll. Jag börjar reflektera, hur ska man göra det här mer tilltalande? Många som söker till socionom är ju just att man vill jobba nära med människor, inte så ytligt som det verkar vara på socialtjänsten. Man träffar någon snabbt och beviljar det biståndet. Det väcker ju tankar på hur man skulle kunna göra det bättre liksom. Inte min uppgift kanske. (skratt) vi får se.

Det är väl så, man måste, någonstans måste man testa socialtjänst för att se om ens fördomar och den syn man fått stämmer. Svårt att sitta och snacka om det så, men det är ändå något som, för att kunna uttala sig om någonting måste man kunna något om det, man måste testa det. (...)

Ovan diskuterar informanterna kring hur deras eventuella yrkesroll skulle kunna komma att se ut om de börjar arbeta inom socialtjänsten. Utifrån de bilder som tidigare uppkommit så är det en negativ bild som framkommer – präglad av brist på engagemang och en längtan därifrån. Detta är en aspekt som stärker tesen att det habitus som skapas under utbildningen – följer dem resten av deras karriär. De lär sig således att tänka och handla i relation till socialtjänsten – lärdomar som följer dem under deras yrkesbana. Det går även här, som jag tidigare redogjort för, att anamma ett socialkonstruktionistiskt perspektiv, där socialtjänsten de facto skapas i de bilder som beskrivs. När både studenter och föreläsare diskuterar och beskriver socialtjänsten – så är de således med i en skapandeprocess av dito.

Men mina informanter belyser även här en viktig aspekt – sociala fält är inte statiska – utan de ändras. Som jag ovan redogjort för kan doxor inom sociala fält ändras, på samma vis som exemplet med Rosa Parks. Bourdieu (1998) beskriver hur nya medlemmar i ett fält ofta kan hamna i konflikt med de konservativa krafter som bevarar den rådande doxan. På samma sätt har studenterna, i egenskap av snart nyexaminerade socionomer, en möjlighet att förändra bilden av hur det är att arbeta inom socialtjänsten. Denna möjlighet diskuteras i två av mina fokusgrupper – om än med en någon skeptisk inställning till deras egna möjligheter att förändra den rådande bilden.

6.4 Sammanfattande analys

Jag kommer nedan redogöra för en sammanfattande analys utifrån samtliga tre delar, för att beskriva mina huvudsakliga slutsatser i min studie.

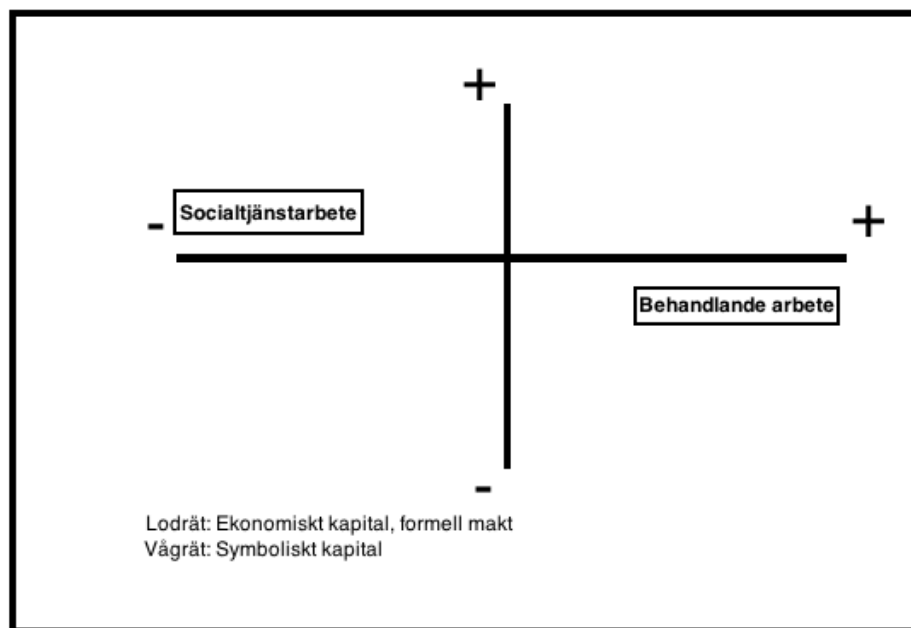
En vertikal eller horisontell karriär?

När Kullberg (2011) beskriver socionomkarriären så framkommer den horisontella karriären som ett viktigt begrepp. Kullbergs (2011) studie visar på hur socionomer inte har en traditionell vertikal karriär, där du klättrar uppåt i karriärstegen. Istället har socionomer en karriär där man specialiserar sig och hittar sin nisch – utan att klättra uppåt i traditionell mening.

Kullbergs (2011) beskrivning av socionomkarriärer blir anmärkningsvärd i relation till min egen studie. I mitt resultat framkommer det tydligt hur mina informanter

uppfattar en konkret rangordning bland socionomyrkena, där socialtjänsten hamnar långt ner, och behandlande yrken hamnar långt upp. Samtidigt så beskrivs det inte som en traditionell karriärstege – där lön och formell makt ökar längs med stegen. Men rangordningen finns ändå där, och här blir Bourdieus teorier kring det symboliska kapitalet fundamentala. Behandlande arbete har inte högre lön än arbete inom socialtjänsten (utan snarare lägre), du har dessutom mindre formell makt – då du de facto arbetar med myndighetsutövning som socialsekreterare. Här kommer det symboliska kapitalet in. Behandlande arbete ses som finare än arbete inom socialtjänstearbete, det ses som mer stimulerande och mer meningsfullt. Vi kan här exempelvis göra en jämförelse emellan en skiftledare i en bilfabrik och en nöjesjournalist. Med stor sannolikhet har skiftledaren både högre lön, och mer formell makt då hen har ett drift- och ett personalansvar. Däremot så ses nöjesjournalisten i många fält och i många sammanhang som finare, då hen innehar ett högre symboliskt kapital – framförallt kulturellt kapital (källa!). När Bourdieu (1996) redogör för klasskillnader i samhället så talar han just om det kulturella kapitalet som centralt. I exemplet ovan så förväntar vi oss att journalisten ska ha godare smak, föra sig och bete sig på ett sätt som gör att hen får mer makt.

Hur ser då socionomkarriären ut i relation till min empiri – vertikal eller horisontell? Utifrån min studie behöver antalet dimensioner utökas för att kunna få en utförligare bild:

Således behöver socionomers karriärutveckling ses ur ett tvådimensionellt perspektiv – där det finns mer än en hierarkisk väg att klättra på karriärstegen.

Att fly fältet

Kullberg (2011) beskriver i sin avhandling hur socionomernas profession är svårdefinierad – då det exempelvis råder oklarhet och oenighet huruvida en socionom har flera olika yrken eller samma yrke inom olika organisationer. Jag har i min studie använt begreppet ”det sociala arbetets fält”. Följaktligen torde även detta begrepp kunna ge upphov till oklarhet och oenighet – vad är egentligen det sociala arbetets fält? En definition som jag själv till stor del utgått ifrån är helt enkelt ett fält som

inrymmer allt socialt arbete – där studenter och föreläsare på utbildningar i socialt arbete, socialsekreterare, kuratorer och andra socionomer ingår. Carlhed (2011) beskriver hur det går att tolka Bourdieus tankar om fält, med att det inte handlar om professioner – utan om yrken och organisationer. En ekonom på skatteverket är således medlem i skatteverkets fält, till skillnad från en ekonom på ett IT-företag – som är medlem i företagets fält. Som jag redan redogjort för kan man även utgå från att det finns olika subfält – som sjukhuskurator kan du vara medlem i det sociala arbetets fält och inom sjukhusfältet.

Sjöström (2013) beskriver hur kuratorer i Sverige – i jakt på professionalisering, utvecklar strategier för att efterlikna sjukhusfältet. Sjöström (2013) beskriver det som en mimetisk strategi där man försöker passa in i sjukhusets miljö och kontext. Detta förhållningssätt går även att likna med hur mina informanter resonerar. Informanterna beskriver en strävan bort från det sociala arbetets fält – mot andra fält som exempelvis det medicinska fältet – eller sjukhusfältet.

Socialtjänsten – Martyrskap, Militärtjänstgöring eller McDonalds?

En aspekt som framkommer i mina samtliga fokusgrupper är att samtliga av mina informanter har ett genomtänkt förhållningssätt i relation till socialtjänsten som framtida arbetsplats. Hur många negativa aspekter som än framkommer så är socialtjänsten den största arbetsplatsen för socionomer – och något som genomsyrar i stort sätt hela socionomutbildningen. Jämför vi med exempelvis socialt arbete med äldre, så är min uppfattning att informanterna inte skulle kunna ha några problem att nöja sig vid att uppge att man inte vill arbeta med detta (eller tvärtom). Men som jag redan redogjort för, drivs informanterna här till att utveckla strategier gentemot hur de skall förhålla sig till socialtjänsten. Socialtjänsten blir något mina informanter behöver ta ställning till.

Dessa strategier syftar till att så snabbt som möjligt ta steget förbi socialtjänsten, till andra arbeten med högre symboliskt kapital – som i avsnittet ovan. Drivkraften i strategierna är således makt över det symboliska kapitalet. Bourdieu (1998) beskriver sociala fält just som en arena för en ständig kamp om makten inom fältet. Här kan ordet makt te sig missvisande. Som jag ovan redogjort för handlar makten här inte om makten över tillgångar eller personalansvar – utan om att ha legitimitet enligt fältets doxa. Går doxan inom det sociala arbetets fält ut på att det är mer värdefullt att arbeta med långvariga relationer – och inte arbeta administrativt, då skapar du dig makt inom fältet genom att göra just detta.

Sammantaget i min empiri har jag upptäckt tre olika strategier för hur studenterna skall förhålla sig till socialtjänsten. Strategierna yttrar sig i tre grundmetaforer – som har till syfte att förklara socialtjänstens makt- och kapitalposition i det sociala arbetets fält – och vad mina informanters bilder kan få för konsekvenser senare i arbetslivet.

Strategi 1 – Martyrskap

Denna strategi präglas av en aktiv strävan att aldrig arbeta inom socialtjänsten. Man är beredd att göra karriärmässiga omvägar för att slippa det – och kommer endast att arbeta inom socialtjänsten i absoluta nödfall, då inget annat arbete finns tillgängligt. Att arbeta inom socialtjänsten utifrån denna strategi kommer att präglas av en ovilja och olust till arbetet, och ett ständigt sökande därifrån. Den enda motivationen till

arbetet är själva anställningen – som ter sig bättre än arbetslöshet. I denna strategi är socialtjänstens symboliska kapital som lägst, där man saknar yrkesstolthet och upplever hur yrket inte går i linje med den sociala arbetets doxa. Detta då man har ett habitus som präglats av erfarenheter av negativa bilder av socialtjänsten.

Strategi 2 – Militärtjänstgöring

Även i denna strategi finns en strävan, dock ej lika aktiv och stark, att inte arbeta inom socialtjänsten. Men i denna strategi så uppkommer socialtjänsten som ett alternativ man kan bli tvungen att arbeta på – antingen i brist på annat – eller då det ses som en förutsättning för andra jobb. Även om det, liksom den föregående strategin, finns en viss olust till arbetet så kan man även se nyttan med det. Man ser det här som att man får göra ett par slitsamma, tunga hundår, för att sedan kunna gå vidare till andra arbeten. Även i denna strategi är det symboliska kapitalet för socialtjänsten lågt, men inte lika lågt som i martyrskap. Detta då socialtjänsten kan ge upphov till kompetens som leder till andra jobb. Samtidigt fungerar socialtjänsten endast som en sluss – som du behöver passera. Socialtjänsten ses här som arbetsplatsen du måste börja på – för att sedan kunna gå vidare. Därmed finns ett visst symboliskt kapital inom socialtjänsten som ger makt, däremot är det lågt då det endast blir en förutsättning för andra arbeten.

Strategi 3 – McDonalds

Detta är den enda strategi som går ut på att man aktivt kan välja att arbeta inom socialtjänsten. Däremot så liknar incitamenten för arbetet ovanstående strategi – du ser nyttan med att ha arbetat där: för att sedermera kunna ta dig vidare. Här blir socialtjänsten ett kvalificerat övergångsarbete, på samma sätt som McDonalds är en ingång i arbetslivet för ungdomar, är socialtjänsten ingången i arbetslivet för socionomer. Man ser socialtjänsten som en arbetsplats som är slitsam och ickestimulerande – men man är inte säker; i brist på erfarenhet kan man tänka sig att testa. I likhet med de andra strategierna är dock socialtjänsten endast en passage till andra yrken, där det inte finns en långsiktig plan att arbeta kvar. Sålunda ger denna strategi socialtjänsten högst symboliskt kapital, även om det är lågt i förhållande till andra yrken.

En fjärde strategi?

Sammantaget är det enkelt att tolka min empiri som dyster i sammanhanget – hur uppfattar informanterna att socialtjänsten framställs på utbildningen? Avslutningsvis vill jag därför även redogöra för en fjärde strategi, en strategi som inte framkommer lika strakt i min empiri, men som ändå visar sig. Jag väljer att kalla denna strategi för Revolutionären. Det som är centralt för denna strategi är att man som socionomstudent ger sig själv ett högt kapital och en hög maktposition i det sociala arbetets fält – vilket leder till att man har goda möjligheter att påverka doxan inom fältet. Man vidhåller inom denna strategi, den negativa bild av socialtjänsten som de andra strategierna beskriver. Men i den ständiga maktkamp som Bourdieu (1998) beskriver sker inom fälten, så tror man att man här kan förändra det. Således ser man både en möjlighet och ett ansvar att förändra socialtjänsten.

7. Avslutande diskussion

Det är den 24 februari 2014. Jag har nu arbetat som socialsekreterare i över ett år. Jag har nyligen skrivit på ett nytt anställningsavtal, jag är nu fast anställd, inte bara visstidsanställd. Det verkar som jag blir kvar här en tid. Det gläder mig, jag trivs med mitt arbete. Jag känner till och med en stolthet när jag beskriver mitt jobb för andra. Tack vare kollegor, chefer, och samarbetspartners, har jag fått en yrkesroll där jag både kan definiera min kompetens, samt inse att jag har mycket kvar att lära. Arbetet är tufft, ibland stressigt och hemskt. Men ibland, uppfyller det mig med en glädje som inte kan beskrivas med något annat än eufori. Förra veckan lyckades jag hjälpa en familj på ett sätt som blev förlösande för både barn och föräldrar. När jag fick reda på vad jag lyckats med hoppade jag upp ur min skrivbordsstol av glädje, sprang in till min kollega. Vi gladdes tillsammans, vi kände den där enorma tillfredsställelsen över att lösa ett, till en början olösligt, problem.

Samtidigt sitter den obehagliga känslan kvar, mindervärdeskomplexet. Skall jag verkligen vara kvar här? Skall jag verkligen vara en socialsekreterare? Bara socialsekreterare. Samtidigt som jag känner att jag har oerhört mycket kvar att lära mig inom yrket så finns det en röst inom mig som säger att jag borde gå vidare – till andra jobb. Bort från socialtjänsten.

7.1 En profession med bristande självförtroende?

Lundälv, Donning och Larsson skriver (2011) i en debattartikel att det är dags för socialarbetare att ta ton i samhällsdebatten och synas i media. Författarna är forskare på Institutionen för socialt arbete i på Göteborgs Universitet. I artikeln beskriver författarna hur sociala frågor debatteras utan socialarbetare, som skiner med sin frånvaro. En fråga jag ställer mig utifrån denna debattartikel är – varför behövs den? Varför behöver forskare i socialt arbete uppmana socialarbetare att ta debatter i media? Borde inte det vara en självklarhet? Kan det vara så att socionomer har ett så pass bristande självförtroende till sin egen profession att man låter andra ta debatten runt sociala frågor? Att läkare får det slutgiltiga mandatet att beskriva alkohol- och drogmissbrukets konsekvenser i samhället, och att nationalekonomer får det slutgiltiga mandatet att beskriva konsekvenserna för de människor som uppstår ekonomiskt bistånd.

I min studie framkommer det hur socialtjänsten ses som ett lågstatusyrke för socionomer – med lågt symboliskt kapital i det sociala arbetets fält. Istället siktar studenterna in sig på yrken som lutar åt andra fält – så som det medicinska fältet eller det psykologiska fältet. Socialtjänsten – som av Kullberg (2011) beskrivs som socionomernas egna arena, blir således en mindre attraktiv arbetsplats för socionomstudenter än exempelvis sjukhuskurator.

Kan det vara så att socionomerna behöver hitta nya vägar att befästa och särskilja sin egen kompetens och professionalism, istället för att som Sjöström (2013) beskriver, försöka efterlikna andra professioner?

7.2 En bidragande förklaringsmodell i analysen av socialtjänsten?

Det pågår idag, som jag tidigare redogjort för, en stor debatt kring socialtjänsten, bland annat gällande hög arbetsbelastning, bristande rättsäkerhet och hög personalomsättning. Att studera och analysera socialtjänsten är något som går att göra utifrån många olika aspekter och infallsvinklar – flera av dem har jag redogjort för i min tidigare forskning. Kan socionomutbildningen här bli en kompletterande pusselbit i relation till varför socialtjänsten fungerar och agerar som den gör? Kan utbildningen bli ännu en infallsvinkel i forskningen kring socialtjänsten?

Min poäng är inte att det är socionomutbildningen som bär ansvaret för att socialtjänsten i många kommuner brottas med exempelvis hög personalomsättning och hög arbetsbelastning. Men i analysen av socialtjänsten tror jag att socionomutbildningen behöver vara med. Det är på utbildningen som samtliga socionomer skapas – det är utbildningen som ger socionomerna inträdesbiljetten till det sociala arbetets fält (Carlhed 2011).

7.3 Förslag till vidare forskning

Jag har i min studie fokuserat på socionomstudenters upplevelser av vilka bilder som framkommer av socialtjänsten under utbildningen – och hur dessa bilder påverkar dem i deras tankar om framtiden. Av intresse vore här att följa mina informanter – in i yrkeslivet. Hur ser bilden av socialtjänsten ut efter att ha arbetat som socionomer i ett år? Hur skiljer sig bilden från dem som arbetar inom socialtjänsten från dem som har andra yrken? Ett alternativ till detta är att studera hur socialsekreterare, med varierande tid i yrket, upplever hur utbildningen präglat dem i sin yrkesroll – och huruvida förväntningarna på yrket införlivades.

En annan intressant infallsvinkel är att med en annan metodologisk utgångspunkt, studera hur socialtjänsten framställs på socionomutbildningen. Att genomföra diskursanalyser på kurslitteratur och kursplaner eller att genomföra deltagande observationer under föreläsningar och seminarier. En ytterligare infallsvinkel är att genomföra fokusgrupper med lärare och forskare på institutionen – för att se vilka bilder som där framkommer av socialtjänsten.

8. Referenser

- Acker, G.M (2004) The effect of organizational conditions (role conflict, role ambiguity, opportunities for professional development, and social support) on job satisfaction and intention to leave among social workers in mental health care. *Community mental health journal* 40(1):65-73.
- Andersson, Gunvor & Lundström, Tommy (2004) *Socialarbetare om massmedier*. Nordisk Socialt Arbeid
- Alvaro, José Luis & Carle, Jan & Nilsson, Björn & Garrido, Alicia (2006) *Socialpsykologi: bakgrund, teorier och perspektiv*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Arbetsmiljöverket (2004) *Socialsekreterare* (elektronisk)
<http://www.av.se/dokument/statistik/sf/sf2005_08.pdf> (2013-10-19)
- Aronsson, Gunnar, Astvik, Wanja & Gustafsson, Klas (2010). *Arbetsvillkor, återhämtning och hälsa - en studie av förskola, hemtjänst och socialtjänst* Göteborg: Göteborgs universitet
- Berger, P. L. & Luckmann, Thomas. (1998). *Kunskaps sociologi – Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Stockholm: Wahlström och Widstrand.
- Bergmark, Åke & Lunström, Tommy (2005) En sak i taget? Om specialisering inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg. *Socialvetenskaplig tidsskrift*. Nr. 2-3 2005. 125-148.
- Bourdieu, Pierre (1990) *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press
- Bourdieu, Pierre (1996). *The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power*. Cambridge: Blackwell & Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1998) *Om televisionen*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium
- Broadly, Donald (1991) *Sociologi och Epistemologi*. Stockholm: HLS förlag.
- Brunnberg, Ellinor (2000) *I välfärdens skugga – socialt arbete med barn i Sverige och England*. Göteborg: Skriftserien/Institutionen för socialt arbete
- Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Burr, Vivien (2003) *Social Constructionism*. Hove: Routledge.
- Carlhed, Carina (2011) Fält, habitus och kapital som kompletterande redskap i professionsforskning. *Socialvetenskaplig tidsskrift*. Nr. 4 2011 283-300.
- Gibelman, M. (2004). Television and the Public Image of Social Workers: Portrayal or Betrayal? *Social Work*, 49, 331 – 334.

- Giddens, Anthony (2007) *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur AB
- Göteborgsposten (2012) *Vi orkar inte jobba vidare* (elektronisk)
<<http://www.gp.se/nyheter/goteborg/1.961908--vi-orkar-inte-jobba-vidare->>(2013-10-19)
- Hwang, Philip & Nilsson, Björn (2003) *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kullberg, Karin (2011) *Socionomkarriärer: om vägar genom yrkeslivet i en av välfärdsstatens nya professioner*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Kvale, Steinar (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Liljegren, Andreas (2008) *Professionellt gränsarbete – socionomexemplet*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Lundälv, Jörgen (2004) *Omvårdnad och omsorg i massmedia : professionella mediemöten*. Studentlitteratur AB
- Lundälv, Jörgen & Moberg, Ulla-Carin (2006) *Mediehandbok för socialarbetare*. Gävle: Meyer
- Moi, Toril (1994) Att erövra Bourdieu. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, 1/94. 3-25.
- Person, Kerstin (2008) *Socionomer och socialt arbete*. Lund: Socialhögskolan
- Regeringen (2013a) *Socialtjänsten i Sverige* (elektronisk)
<<http://www.regeringen.se/sb/d/14823>> (2013-10-05)
- Regeringen (2013b) *Socialtjänstlagen* (elektronisk)
<<http://www.regeringen.se/content/1/c6/04/37/43/df6b54c3.pdf>> (2013-10-05)
- Regeringen (2013c) *Funktionshinderfrågor i Sverige* (elektronisk)
<<http://www.regeringen.se/sb/d/14947/a/170489>> (2013-10-05)
- Regeringen (2013d) *Individ- och familjeomsorg i Sverige* (elektronisk)
<<http://www.regeringen.se/sb/d/14938/a/170355>> (2013-10-05)
- Regeringen (2013e) *Äldreomsorg i Sverige* (elektronisk)
<<http://www.regeringen.se/sb/d/14933/a/170339>> (2013-10-05)
- Sjöström, Manuela (2013) *To blend in or stand out? - Hospital Social Workers' Jurisdictional Work in Sweden and Germany"* Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Socialchefer (2012) *Socionom – och sen då? Om framtida kompetensbehov och karriärbehov* (elektronisk)

<http://www.socialchefer.se/fss/userfiles/file/FSS%20Studiedagar/2012_Stockholm/sem07_Socionomutb_MonaFransehn_text.pdf> (2013-12-03).

Stadsledningskontoret (2013) *Struktur och arbetssätt inom socialtjänsten – Rapport från stadsledningskontoret*. Göteborg: Göteborgs stad

Sunesson, Sune (2006) ”Socialt arbete som internationellt forskningsområde.” I Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red) *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.

Sveriges radio (2013) *Socialsekreterare larmar: vi hinner inte med* (elektronisk) <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=103&artikel=5718543>> (2013-12-03)

Sveriges television (2012) *Tufft för socialsekreterare* (elektronisk) <<http://www.svt.se/nyheter/regionalt/vastnytt/tufft-for-socialsekreterare>> (2013-10-20)

Sydsvenskan (2013) *Socialtjänsten går på knäna* (elektronisk) <<http://www.sydsvenskan.se/malmo/socialtjansten-gar-pa-knana/>> (2013-12-03)

Tham, Pia (2008) *Arbetsvillkor i den sociala barnvården: förutsättningar för ett kvalificerat arbete*. Stockholm: Socialhögskolan, Institutionen för socialt arbete

Vetenskapsrådet (2002): *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Göteborg: Elanders Gotab.

Watt Boolsen, Merete (2007) *Kvalitativa analyser, forskningsprocess, människa, samhälle*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Bilaga 1

FÖR DIG SOM LÄSER TREDJE ELLER FJÄRDE TERMINEN PÅ SOCIONOMPROGRAMMET

Jag arbetar på socialtjänsten i Göteborg och skriver samtidigt en magisteruppsats på Institutionen för socialt arbete. Jag skall göra en studie om hur socionomutbildningen på Göteborgs universitet framställer socialtjänsten som en framtida arbetsplats. Hur beskrivs socialtjänsten på utbildningen? Vilken bild av socialtjänsten förmedlar lärare och föreläsare? Påverkar denna bild dig i dina tankar om ditt framtida yrkesval?

Jag vill träffa dig och andra studenter i fokusgrupper för att höra er diskutera och samtala kring dessa frågor. Jag kommer ha tider för att träffa er i oktober och november. Vi kommer att träffas i institutionens lokaler på Sprängkullsgatan. Jag kommer att ha möjlighet att träffa er dag- eller kvällstid, beroende på vad som passar er bäst.

Varför skall du då vara med i denna studie? För det första har du chans att påverka hur socialtjänsten skall marknadsföra sig själva för er studenter. Som tack för din medverkan kommer jag även att bjuda på fika.

Är du intresserad av att delta, eller har frågor – hör av dig till mig på mail eller telefon!

Med vänliga hälsningar

Erik Hultén
0736- 22 00 10
gusihukier@student.gu.se

Bilaga 2

Fokusgrupper intervjuguide

Beskriv förutsättningarna för intervjun:

- Max en timme
- Spelas in med bandspelare – få godkännande!
- Alla kommer att vara anonyma, och kan närhelst de vill avbryta sin medverkan
- Innan en deltagare säger något, be dem säga sitt namn för att underlätta vid transkribering (namnen kommer dock ej förekomma i uppsatsen)
- Fritt att diskutera i gruppen – försök att hålla er till ämnet

Allmän syn på socialtjänsten innan utbildningen

Vad hade ni för tankar om socialtjänsten innan ni påbörjade er socionomutbildning?

- Som samhällsfunktion
- Som eventuell framtida arbetsplats

Socialtjänsten under utbildningen

Vilken bild av socialtjänsten ger socionomprogrammet på GU?

Hur talar man om socialtjänsten?

- Som samhällsfunktion
- Som eventuell framtida arbetsplats
- Skiljer det sig åt mellan olika föreläsare och kurser?

Hur påverkar denna bild studenterna

Påverkar den bild utbildningen ger av socialtjänsten ert val av praktikplats?

- Påverkar den hur ni tänker om jobb i framtiden?